

HOTARUL

Revistă literară și culturală

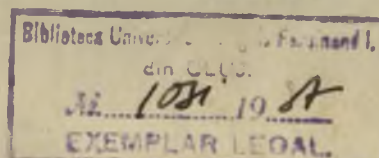
SUMAR:

Dr. Andrei Magier Episcop al Aradului	---	Solia cerească
Ed. Găvănescu	---	Ședințele din 1849 ale Consistorului Epar- hiei arădane
Gh. Moțiu	---	Noapte de Crăciun (versuri)
P. Popoviciu-Bănișteanu	---	Potcă 'n drum
I. V. Racea	---	Rugă
Prof. Tr. Mager	---	Organizarea românească a jud. Zărand la 1861
M. Muntean	---	Epigrame
P. Bogdan	---	Epigrame
E. Țucra	---	Opera lui Constantin Brâncuși
I. Șt. Moldovan	---	Steaua Păstorului (poezie)
P. Bogdan	---	Lupii veacurilor (poezie)
Caius Lepa	---	Datinile de Crăciun

Cărți: „Epicopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț“ de Dr. Gh. Ciuhandu (ed. G.). „Bălăuca“ de E. Lovinescu, „In ajun“ de C. Stere, „Povestea vieții mele“ de Regina Maria (a. n)!

Insemnări: † Prof. T. Mariș (păun. m). Viața în provincie. Copiii Besarabiei, C. Stere septungenar (i. filipaș). Almanahul ziarelor. Adevărul și Dimineața (i. f.) Steagurile dela Palatul Cultural (a. n.). Noul episcop al Aradului P. S. Sa Dr. Andrei Magier (Gh. C.).

Supliment: Ion Pogană: Sumarul anului II. Pasărea măiastră și Portretul D-șoarei Pogany sculptură de C. Brâncuși (reproduceri).

HOTARUL apare sub îngrijirea unui comitet de redacție, format din următorii membri ai „Ateneului Popular Arădan”: Barbu Pompiliu, P. Bogdan, Ciuhandu Gh., Constantinescu Al., Filipaș I., Găvănescu Eduard, Lupaș Octavian, Gh. Moțiu, Olinescu Marcel, Negură Al., Păun Mihai, Petre Pașcu, Șt. Popovici, Pogana I., Isaia Tolan și Vuia Tiberiu.

HOTARUL apare lunar cu un singur număr dublu pentru lunile Iulie și August abonamentul fiind:

Pentru autorități, instituții și întreprinderi comerciale, financiare și industriale,

pe an — — — — 200 lei

pentru particulari — — — — 100 lei

* * *

HOTARUL va apare în 24 și 28 pagini.

PENTRU DOMNII AUTORI. Manuscrisele nepublicabile nu se păstrează și nu se înapoiază. Cele admise de comitet vor fi publicate în ordinea primirii. Domnii autori sunt rugați a trimite manuscrisele scrise la mașină, pe o singură pagină și perfect citibile.

Pentru tot ceiace privește *redacția*: manuscrise, cărți, reviste, etc. a se adresa:
Al. Negură, publicist, Arad.

Abonamentele și tot ceiace privește *administrația*, se vor adresa
Al. Constantinescu, profesor, Bul. General Dragalina, Arad.

NOTA ADMINISTRĂȚIEI. Rugăm pe domnii abonați dar mai ales pe cei din provincie să ne trimită costul abonamentului pe anul trecut și pe anul în curs, pe adresa: Al Constantinescu, Arad, Bul. General Dragalina, 16. Apariția regulată a revistei e condiționată de plata regulată a abonamentului înfim pe care vi-l cerem. Rugăm deasemenea să ni-se comunice orice plângere în legătura cu apariția și expedierea revistei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

încredere pe sânul Tatălui ceresc. Nimic nu asigură mai bine pacea lumii, ca ochii ațintiți spre acelaș cer, de unde acelaș soare scaldă în lumină și încălzește cu mulțimea-i, de raze pre toți. Iar pacea sufletului, această anticipație a fericirii veșnice, numai rugăciunea o poate conserva neturburată în plăpândul nostru piept.

De câteori ochii se desprind de cer și privirea lor se apleacă avidă spre pământ, oamenii se turbură și pacea ca o pasere speriată sboară de pe pământ. Cine vrea să zăgăzuiască ura și să apere pacea, să ne ajute a înmulți numărul bisericilor și a spori rugăciunea.

Fără cinstirea lui Dumnezeu nu poate fi nici bunăvoire între oameni, fiindcă raportul omului față de aproapele nu e decât o prelungire a raportului său față de Dumnezeu, despre care foarte potrivit spune sf. apostol Ioan: „Dacă zice cineva: iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăște: mincinos este! Pentru că cel ce nu iubeste pe fratele său, pe care l-a văzut, pe Dumnezeu, pe care nu l-a văzut, nu poate să-L iubească”. (I. Ioan 4 v. 20). Bunăvoința între oameni izvorește din iertare, iar aceasta din mila ce trebuie să o avem nu numai față de alții, ci chiar și față de noi, cari cu toții suntem supuși aceluiași slăbiciuni. Ce fel de bunăvoință poate avea o inimă care nu ști ierta? Preamărirea lui

Dumnezeu și contactul nostru des cu El naște în noi, prin comparație, conștiința milimii și a nimicniciei noastre. Ceea ce ne face asemenea Lui e tocmai puerea de a ierta, singura ce ne ridică spre culmile desăvârșirii morale.

De aproape douămii de ani solia cerească zboară lin, din cer, mereu cântată de glasuri îngerești, în fiecare noapte a Nașterii Domnului, peste pământ. Cerul așteaptă tot de atâtea ori eoul pământului, ce întârzie. Câți mai desprind înțeles din textul acestui imn ceresc și câți se mai emoționează la auzul lui? Măcar el se adresează fiecăruia din noi întrebându-ne oarecum: Tu cum preamărești pe Creatorul și cu ce contribui la pacea și bunăvoirea între oameni?

Aș dori ca în sufletul viitorilor mei fii sufletești imnul de slavă cântat de îngeri să devină un izvor nesecat de bucurie duhovnicească. Fiecare să prăznuiască Nașterea Domnului cu hotărârea în suflet: de a preamări pe Dumnezeu și a contribui la înstăpânirea păcii și a bunăvoirii între oameni.

Trimit această solie cerească înaintea sosirii mele între iubiții mei fii sufletești.

Cu arhierească binecuvântare.

Oradea, în 18 Decembrie 1935.

Andrei

ales Episcop al Aradului.

Ședințele din 1849 ale Consistorului Eparhiei arădane

— Câteva informațiuni —

Eparhia Aradului nu-și are încă scrisă istoria sa și aceasta din cauză că o mare parte din materialul documentar, ce ar putea servi în acest scop, a rămas nepublicat până acum.

Să adăugăm, pe lângă această considerațiune și faptul că arhiva episcopiei, începând dela vechea reședință din Ineu și până la anul 1792 este astăzi dispărută¹⁾. În al doilea rând ar fi nevoie de o întreagă serie de monografii. Părintele Gh. Ciuhandu, prin lucrările sale și mai ales prin ultima monografie asupra celor doi vlădici, rivali pe tărâmul confesional, S. Vulcan și Gherasim Raț, a adus o considerabilă contribuție pentru cunoașterea trecutului acestei eparhii.

Publicăm mai jos câteva informații, care ni s'au părut mai prețioase din materialul pe care pot să-l ofere cercetătorului protocoalele netipărite încă ale ședințelor Consistorului arădean ce s'au ținut între 9.21 Aug. și 29 Dec. 1849, — un an foarte important și în viața bisericească, după furtuna revoluției dela 1848²⁾.

În lucrarea sa mai f'us pomenită păr. Gh. Ciuhandu amintește de pierderea mai multor protocoale între care și acelea din 1849 care din fericire s'au găsit ulterior³⁾.

Acele pe care le-am parcurs sunt îngrijit copiate, pe coale mari, nelegate și fără să fi fost numerotate, ci chestiunile desbătute sunt împărțite pe puncte.

Le vom utiliza dar cu numerotarea așa cum ar fi trebuit să se facă și pentru o mai precisă trimetere, vom ridica și numărul sub care se tratează diferitele informații culese de noi.

Revoluția dela 1848 și 1849, în care România ardeleni s'au ridicat contra Ungurilor spre a-și revendica autonomia, a împiedicat și mersul normal al vieții bisericești în această Eparhie arădeană. Mulți preoți au fost nevoiți să-și părăsească parohiile, iar alții au căzut jertfă atrocităților ungurești.

Episcopul însuși — pe atunci, Gherasim Raț, trebuia să-și mute reședința, temporar, dela Arad a Cuvin. Iar despre interesantul „Sinod dela Chișineu“, poate că actele vor glăsuși odată; ca o contribuție pentru istoria anilor acelora atât de agitați.

În 1849, la câteva zile după ce armatele rusești și austriacă restabileau liniștea și la Arad⁴⁾, Consistorul arădean își relua activitatea ținând, din Aug și până la sfârșitul acestui an, șase șe-

dințe dintre care una la Cuvin, unde se găsea retras bolnav Gherasim Raț, al cărui sfârșit apropiat se și aștepta. El moare în decursul lui 1850.

I.

Ședința I. a Consistorului a avut loc la Arad, în ziua de 9/21 August 1849, sub președinția lui Gherasim Raț, iar ca asesori consistoriali prezenți se notează: Vasile Szombaty și Nichifor Athenackzovic, amândoi parohi din Arad; deasemenea substituții asesori consistoriali: Ghenadie Popescu, ieromonah și profesor de Teologie, Sebastian Tabacovics, ieromonah și econom episcopesc; notarul consistorial George Popa, precum și vice-notarul Moise Roman.⁵⁾

Deschizând ședința, episcopul Raț amintește că „în zilele numai decât trecute armata împărătească în scena cea mai din urmă la Vilagos întâmplată, frânse puterea oastei revoltante, pre carea ațâțietorul Ludovic Kossuth și Guvernul prin acela fără de lege format, spre surparea păcii comuni“ s'au răsculat.

Arată apoi că împreună cu o deputație din clerul Diecezei a eșit înaintea armatei austriace, la Aradul Nou și a comandantului, contele Schlik, precum și înaintea comisarului cesaro-regesc, baronul Ladislau Mațtenyi.⁶⁾

Intrîndu-se în ordinea de zi prima chestiune importantă care se dezbate este aceea a actelor de stare civilă sau Protocoalele matriculare, pe care le redactau preoții, până la revoluția din 1848 în limba maghiară. Se constată că „mulți preoți din această Dieceză afară de limba maternă, în alte limbi neștiind scria, din cauza aceasta atinsele Protocoale Matriculare cu foarte multă scădere numai se pot continua după datina de până aci în limba maghiară“. Adunarea dispune ca aceste acte „de aci înainte în limba bisericii a se scria“⁷⁾.

Dieceza fusese de altfel învitată de către Mitropolie prin actul No. 258 din 9 April 1838, să ia această dispoziție. Deocamdată se vor utiliza vechile matricule tipărite în ungurește, până se vor tipări formularele românești și sârbești.⁸⁾

În ședința însă a II-a a Consistorului, dela 16 August 1849, sesorul Lazăr Adamovics arăta că matriculele tipărite în l. maghiară sunt foarte neregulate scrise. Se hotăra, deci, ca acestea să fie traduse în l. română și să se treacă românește toate datele stării civile⁹⁾

În al treilea punct al dezbaterilor avem unele

¹⁾ Vezi capitolul II din Episcopul Samuil Vulcan și Gherasim Raț (Arad 1935 de Gh. Ciuhandu, pag XVII—XIX.

²⁾ Arhiva Episcopiei arădane sub an. 1849.

³⁾ o. c. p. XVIII.

⁴⁾ La 11 August st. n 1849 L. Kossuth părăsea Aradul, lăsând conducerea mișcării gen. Görgey, care scumnează capitularea dela Șiria la 13 Aug st. u. 1849.

⁵⁾ fol. 1.

⁶⁾ fol. 1 - 2 sub n. 1.

⁷⁾ fol. 3 sub n. 2.

⁸⁾ fol. 4.

⁹⁾ fol. 9-10 sub n. 10.

amănunte relativ la starea reședinței episcopale în timpul revoluției din 1848.

Episcopul Gherasim Raț spune că „pe timpul turburărilor revoluționale în iarna trecută, Reședința episcopală din Arad, care a fost ridicată în lăuntrul liniei fortăreței, într'una cu casa iarăși episcopală în aproapele Reședinței stătută prin foc, din cetate purces, au ars și de tot nelocuire s'au făcut; iară Preasânția Sa afară de criticele împrejurări a turburărilor, prin zisa fatalitate încă s'a adus la acea ca locuința sa și mai departe să o țină în casa din Cuvin a feciorului său celui natural, protopresviterului Terențiu Rațiu, unde acum din toamna anului 1848 se află locuind...“¹⁰⁾

Reședința diecezană pe vremea episcopului Gherasim Raț se afla pe locul imobilului de astăzi din colțul străzilor I. G. Duca No. 18 cu bulevardul Carol I. Pare că imobilul vechei reședințe este identic cu acela cumpărat de Isaia Diacovici, cel dintâi episcop stabilit la Arad.¹¹⁾

Această clădire fusese rău avariata și arsă de bombardamentul pornit din cetate la 1848—1849. Tot din această cauză probabil că a fost dărâmată și Catedrala veche împreună cu reședința episcopală.

Se discută apoi cazul egumenului mănăstirii Hodoș, arhimandritul Emilian Kengyelac, care își părăsise — „fără veste“ — mănăstirea, pe timpul turburărilor. E numit ca locjiitor. Ghenadie Popescu, care dela 22 Mai același an fusese făcut ieromonah și singhel¹²⁾.

Totodată, după propunerea episcopului, sunt aleși ca asesori consistoriali Ghenadie Popescu pentru meritele lui ca notar al acestui Consistor și ca profesor la Institutul Clerical arădan timp de mai mulți ani; și pe ieromonahul episcopesc Sebastian Tabakovici care „în lucrurile economiei, celei sante bisericești și în câțva și în cele oficioase s'a ostenit“.¹³⁾

Notarul Consistorului avocatul Gherasim Popa, fiind numit jude cercual în comitatul Arad, — după ce funcționase fără leafă ca notar dela 1/15 Iunie 1848 — e ales, în locul său, „absolutul filosof și cleric“ Moise Roman, născut în Mezeș Biharia, scriitor ordinar la Dieceză în 1847, apoi din Februarie 1849, vice-notar.¹⁴⁾

Noul notar Moise Roman făcea cunoscut Consistorului un amănunt destul de prețios. El arăta că „Arhivul diecezan din chilia, unde mai nainte aci în Reședința episcopală era așezat, spre scutirea lui de pericolul arderii, încă înainte de superatele turburări revoluționale, l-a translocat în Biserica catedrală din Arad.“¹⁵⁾

Este sigur că această arhivă de care pomeneste Moise Roman coprindea și partea mai veche dela Ineu, care exista și mai târziu pe vremea lui Vasile Mangra.¹⁶⁾

Catedrala cea veche, unde se depozitase arhiva, era biserica ce se ridica pe locul actualului liceu M. Nicoară, dărâmată mai târziu.¹⁷⁾

II.

A doua ședință s'a ținut la 16 August 1849, fără participarea episcopului. Reședința o are Ioan Cefan, protopopul Totvărădiei. Asistă asesorii: Ioan Raț, protopopul Aradului, Lazăr Adamovici, preotul din Semlac, Vasile Szombaty, preot din Arad, Gh. Popescu, preotul din Radna, Ioan Ciuba, parohul din Șoimoș și Iosif Beleş, parohul din Totvărădia, precum și Moise Roman.¹⁸⁾

Se ia hotărârea în privința limbii românești în matricula, pe care am înfățișat-o mai sus.¹⁹⁾

Preoții din Cuvin Dimitrie Suci, Ioan Muntean și Vasile Duca se plâng de neplata birului și a îndatinatelor stole, de către poporeni lor. „În timpul revoluțiunii de tot li s'au denegat și încă acum nu le pot încasa dela respectivii poporeni“. Se recurge la concursul vice-comișilor din com. Arad și Cenad.²⁰⁾

III.

La 15 Septembrie 1849 are loc a treia ședință a Consistorului arădean, prezidată de protopopul Gh. Dan dela Chișineu. Asistă: protopopi Teodor Popovici din Șiria, Gavril Giulani din Buteni și Ioan Cefan din Totvărădia; preoții: Moise Gergariu din Chertis, G. Țapoș din Socodor, Mihail Cersenko din Nădlac, Pavel Bocico din Chișineu, Lazăr Adamovici din Semlac, Vasile Szombaty, Nichifor Rascovici și Nichifor Athanacovici din Arad, Gh. Popescu din Radna, Ghenadie Popescu — singel — ieromonahul mănăstirii Hodoș, precum și notarul Moise Roman.²¹⁾

Se cercetează plângerea preotului Leontie Gerga din Făzahas-Varșand, relativă la îngustarea sesiei lui,²²⁾ și mai ales cazul preotului Nicolae Alicuciu²³⁾ din Gașa, care afirma că își lăsase parohia, din cauza bătrânețelor, pe seama fiului său Moise Alicuciu. Dar fiul l-a scos din avere pe tatăl său pe baza unei hotărâri „nedrepte“ a fostului vicar episcopesc, pe timpul boalei episcopului Raț.

Chemat înaintea Consistorului, preotul Moise Alicuciu își motiva procederea pe următoarele considerațiuni: că n'a obținut parohia Gașa în urma renunțării tatălui său, ci „pe aceea formată de curând din poporul reîntors dela Unire prin rânduiala episcopului Raț împreună cu toate veniturile ei;... iar naintea fostului Vicar episcopesc în privința averilor însuși tatăl său l-a pârât; de unde, dacă i-a plăcut aceluia naintea Vicariului și Consistoriului de atunci pre dânsul a-l cita, debue de hotărârea aceluia să se țină, însemnând aci și aceea că pe acel timp când diecesanul

¹⁷⁾ Fotografia ei și despre ea la Gh. Ciuhandu o. c. p. 282—283

¹⁸⁾ fol 9.

¹⁹⁾ sub n. 10.

²⁰⁾ fol 10—11 sub n. 12.

²¹⁾ fol 13.

²²⁾ fol 13—18 sub n. 13.

²³⁾ Un Onica Alicuciu preot în Gașa, mai înainte v. Gh. Ciuhandu p. 159. Vezi și Indicele.

¹⁰⁾ fol. 4—5 sub n. 3.

¹¹⁾ Gh. Ciuhandu o. c. p. 266 nota 2.

¹²⁾ fol. 5 sub 4.

¹³⁾ fol 5—6 sub 5.

¹⁴⁾ fol 7 sub 6.

¹⁵⁾ fol 8 sub 8.

¹⁶⁾ Biserica și Școala 1904 No. 12 la Gh. Ciuhandu o. c. p. XVII.

episcop Gherasim Rațiu pentru starea sănătății sale a voit să aibe Vicariu, pârătorul cea mai mare bucurie și-a exprimat căci scapă de judecata Episcopului, iar acum nu-i place judecata aceluia. pre care însuși l-a ales de judecătoriu în treaba sa; - mai departe neagă numitul tul paroh Moise Alicuciu că ar fi răpit toate dela tatăl său, căci dânsul numai bucatele cele din sesiunea parohială le-a adunat, altă nimica; iar aceea: că 400 fl. valut. ar fi răpit dela pârătoriu, de asuprire nedreaptă numindu-o, la aceeași răspunde: că el din viea numei sale, și așa din viea sa a căpătat 120 de ocae de vin, din care tatăl său a băut cu amicii săi 70, iar din prețul rămăselor 50 ocae, care preț pârătoriu l' pune la 400 fl. valutari, — a plătit slugile, a ținut casa; — ma din acei bani pârătoriu deseori ș'a petrecut cu uspetarii săi; după care răspuns pârătul paroh Moise alicuciu, de oarece odată prin judecata Consistoriului vicarial e delegat de sub cercarea tatălui său, se roagă ca acela dela cererea lui să se îndepărte, și ca unul, care un lucru de două ori l' cearcă, în pedeapsă calumnie să se convinge, nu altminte dela ațâțarea poporenilor asupra sa, să se oprească.

Acest răspuns pârătoriu preot Nicolae Alicuciu pe toată în'inderea sa ascultându-l, nimic spre răsturnarea lui nu poate aduce nainte, ci numai adauge acea rugare: că, deoarce pământurile parochiali în anul acesta s'au lucrat cu boii lui, și însuși în lucrarea acelora mult s'au ostenit să i se dea parte din rodurile acelora; la ce pârătul răspunde, că tatăl său la lucrarea pământurilor parochiali cu boii săi a fost îndatorat de diecesanul Episcop din acea privință căci boii lui i-a iernat pârătul paroh...²⁴⁾

Consistoriu stabilea mai întâi „că parohia Galșei, cea din poporeni reînțorși dela unire formată pârătul paroh Moise Alicuciu, nu a căpătat în urmarea resemnării tatălui său, și așa în privința aceiași parochii între dânsii nicio legătuiță nu s'a făcut“...²⁵⁾

Pentru că sesia se lucruse în comun Consistoriu obligă pe Moise Alicuciu să dea tatălui său „din rod l' de grâu din anul acesta 6 sinice, iar din cucuruz o jumătate în chip de răsplată a ostenelelor aceluia“...²⁶⁾

Celelalte chestiuni erau îndrumate spre jurisdicțiunea civilă. Protopopul Șiriei urma să aducă la îndeplinire hotărârile Consistorului arădean.²⁷⁾

IV.

Ședința se ține la 25 Octomvrie 1849 sub președenția alternativă a protopopilor Gh. Dan dela Chișineu și Teodor Popovici dela Șiria. Participă protopopii: Gavril Zsulani al Butenilor și Ioan Raț al Aradului; apoi preoții: Moise Gergariu din Chortiş, Vasile Szombaty din Arad, Paul Bocico din Chișineu, Ioan Cociuba din Șoimoș și Iosif Beleş din Totvărădia, Ghenadie Popescu, profesor de Teologie; notarul Moise Roman, precum și avo-

catul arădan Paul Petrila, ca fiscal supleant al Consistorului.²⁸⁾

Reveniri la ortodoxie anunță preotul din Sinteia Nicolaie Bistra, aducând atestatele a 6 „indivizi“ din Chereluș care s'au reînțors dela Unire, între 10 Mai-9 August 1848. Deasemenea preotul Ilie Micula din Sinteia prezintă reînțorcerea a 2 credincioși la ortodoxism.²⁹⁾

O obiecțiune caracteristică o ridică în decursul desbaterilor Ghenadie Popescu, care știe „din isvor sigur“ că episcopul e hotărît să facă preoți pe câțiva tineri, care n'au fost cercetați de Consistor. Cere ca Preasfinția Sa să urmeze după prescripțiile Rescriptului declarator și ale Sistemii consistoriale.

Insuși acest punct de vedere Consistoriu „recerea“ pe episcop ca să se conformeze dispozițiilor în vigoare.³⁰⁾

Se cere înființarea unui post de fiscal consistorial.³¹⁾

Ultimul punct al desbaterilor acestei ședințe îl formează următoarele: „Lucrările deputațiilor, din diferite părți a Monarchiei din partea româniei la Viena adunați capii au scop a descoperi la locul preanalt suferințele din trecut a românilor și dorințele lor, de care 'și leagă un viitoriu mai fericit, făcându-se aicia cunoscute“, se hotărăște delegarea protopopului Terențiu Raț din Beiuș ca reprezentant al Diecezei arădene.³²⁾

Acesta ulterior refuză și în locul lui se va duce Ghenadie Popescu, profesor la Teologie.³³⁾

V.

Ședința a cincina se ține la 24 Noemvrie 1849 sub președenția protopopului Teodor Popovici din Șiria. Iau parte protopopul Aradului Ioan Raț, preoții Ioan Cociuba din Șoimoș, Moise Gergariu din Chertiş, Ghenadie Popescu, profesor de Teologie și notarul Moise Roman.³⁴⁾

Se debate cererea preotului Nichifor Athanascovics de a fi pus în drepturile sale în urma scutiței finale în procesul dintre el și „Comunitatea arădeană“, dela Biserica Sf. A. A. Petru și Pavel, ³⁵⁾ care-l exclusese dela toate funcțiunile și veniturile bisericesti. Chestiunea — pe care n'o cunoaștem în amănunt — fusese reportată de episcopie fostului Consiliu regal locotenențial ungu-resc încă dela 15/27 Dec. 1847.

Consistoriu îl deslega pe Athanascovici de învinuirea ce i se adusese.³⁶⁾

Un David Nicorescu, locuitor din Giula, — de unde e și Moise Nicoară, trecut în România ca Nicorescu, — o rudă a lui, deci, roagă Consistoriu arădean să fie scos de sub păstoria sufletească a preotului de acolo Teodor Ilovics, cu care a avut „mai dese neplăceri“ și să fie supus altui paroh

²⁸⁾ fol. 29.

²⁹⁾ fol. 32. sub n. 21 și 32.

³⁰⁾ fol. 36-37. sub 31.

³¹⁾ fol. 37-38 sub 33.

³²⁾ fol. 38 sub 35.

³³⁾ fol. 48 sub n. 55.

³⁴⁾ fol. 41.

³⁵⁾ Azi biserica sârbească Tökölly V. G. Ciuhandu o. c.

³⁶⁾ fol. 41-42. sub 37.

²⁴⁾ fol. 20—21—22 sub n. 15.

²⁵⁾ fol. 23.

²⁶⁾ fol. 23.

²⁷⁾ fol. 24.

local. Se lăsa chestiunea pe seama protopopului dela Chişineu, care avea să opineze.

Inchizându-şi desbaterile, Consistorul hotăra ca „viitoarea şedinţă consistorială, hotărâtă pe 29 Decembrie a. c. pentru mai deaproapea înţelegere cu Preasfinţia Sa diecezanul Episcop nu aicia în Arad, ci în Cuvin, la locuinţa cea de acum a Preasfinţiei Sale să se ţină“.

VI.

Ultima şedinţă din anul 1849 a Consistorului arădean are loc la Cuvin la 29 Decembrie, sub preşedinţia episcopului Gherasim Raţ. Participă protopopii Gh. Dan dela Chişineu, Gavril Zsulani dela Buteni, Ioan Cefan dela Totvărădia şi Ioan Raţ dela Arad; preoţii Ioan Cirilescu din Talpoş, Gh. Taşoş din Socodor, Maxim Caracion din Pecica, Constantin Georgevic din Batania, Paul Bojca din Chişineu, Nichifor Athanaşcovici din Arad, Ioan Cociuba din Şoimoş, Gh. Popescu din Radna, Moise Gergariu din Chertiş şi Antoniu Dan din Boroşineu; profesorul de Teologie Ghenadie Popescu, ieromonahul Sebastian Tabacovics şi notarul consistorial Moise Roman.³⁷⁾

Se procedează la numirea unor noi protopopi. Astfel la Ineu e adus Terenţiu Raţ, fost protopop până atunci la Beiuş (Beiuş)³⁸⁾ Acolo e numit protopopul Hălmaşului Arsenie Adamovici,³⁹⁾ iar locul acestuia îl ocupă preotul din Hălmaş Petru Moldovan.⁴⁰⁾

Se hotărăşte un parastas pentru voevodul Sârbilor Ştefan Sinplikács, după învitarea guvernului Voivodinei sârbeşti.⁴¹⁾ Iar, în urma propunerii protopopului Hălmaşului Arsenie Adamovici, se va

³⁷⁾ fol. 53.

³⁸⁾ fol. 53-54 sub 57.

³⁹⁾ fol. 54. sub n. 58. Însemnări de-ale lui Arsenie Adamovici ca „namesnic“, pe o Cazanie, dă Tr. Mager în Cultul Eroilor în Munţii Apuseni. p. 161-162.

⁴⁰⁾ fol. 54-55 sub 59.

⁴¹⁾ fol. 55-b sub 61.

face o pomenire şi pentru cei căzuţi din părţile Hălmaşului cu prilejul răscoalei din 1848-49.

Intre aceştia sunt şi preoţii: Iosif Fejer din Vaşa de Sus; Ioan Jude Bătrânul, Ioan Jude Tânărul din Poenari; Eutimie din Hălmaşel; Pavel Fejer din Steia, Sinesie Grozav din Aciuşa şi Pavel Farkas din Pleşcuţa. Se mai adaugă şi numele preoţilor Zamfirie Pop din Şoimoş şi Ioan Faur din Căpruţa, deasemenea ucişi în acele turburări revoluţionare.⁴²⁾

Preotul Mihail Lele die Curtichier prezintă 33 de reveniri la ortodoxie dela Unire;⁴³⁾ iar protopopul Totvărădiei Ioan Cefan se plânge Consistorului că, deşi mai toată comunitatea Giuliţei s'a reîntors dela Unire şi ca urmare biserica cu toate averile ei e acum predată credincioşilor ortodocşi, totuşi preotul unit de-acolo Ivantie Mican foloseşte mai departe pământurile parohiale şi refuză să predea matriculele şi comite şi alte abuzuri. Se va cere concursul Comisariatului cezaro-crăiesc arădean pentru aducerea preotului unit pe calea dreptăţii.⁴⁴⁾

*

Acestea sunt chestiunile mai importante, pe care am găsit necesar să le remarcăm din protocoalele şedinţelor Consistorului arădean din pro-Am omis toate cazurile matrimoniale ale soţilor, cazuri ce erau rezolvate pe atunci de către biserica. N'am menţionat, în general, nici plângerile preoţilor contra credincioşilor şi nici pe ale acestora contra parohilor,⁴⁵⁾ fiind de mai mică importanţă.

Ed. I. Găvănescu.

⁴²⁾ fol. 56. sub n. 61.

⁴³⁾ fol. 58.

⁴⁴⁾ fol. 61-62.

⁴⁵⁾ Astfel Ioachim Lele din Cuvin se plânge împotriva preotului Vasile Duca şi produce două abstate contra părintelui, care ar fi zis că „Lui nici Dumnezeu nu-i porunceşte“. fol. 59 sub 69.

Noapte de Crăciun

Musteşte-o stea, lumină,
Ca fagurul miere.
Un inger alb, se 'nchină
În mare tăcere...

Văd fagure de zare
Sub muchia de cer...
Se 'ncheagă taina mare
În miere de mister.

Prin noaptea fără lună,
Hristos cel nevăzut,
Coboară să ne spună,
Că viaţa nu e lut...

GH. MOŢIU

Potcă 'n drum

— Doamne ajută! șopti printre buze Sandru Pârvu așezându-se în targă, sub coviltirul trăsorii, după ce-și făcu larg semnul crucii. Iși potrivi cu grijă pălăria pe cap, apoi trase dintre saci biciul cu codoriște de corn și puse mâna pe frânele aninate în cârligul de lemn al loitrei. Când simțiră mișcarea din targă, caii ciuliră înțelegător, din urechile scurte, se întinseră binșori în hamuri puseră capetele în piept, se opintiră lung și izbutiră să urnească din loc trăsura ce pârâi jalnic din încheieturi sub greutatea încărcăturii. În jur plutește mirosul parfumat de mere și fân.

— Să umbli sănătos! strigă după trăsură nevasta petrecându-l din ochi, de pe prispa casei.

— Noroc bun! Să vedeți de otava din Poiană... răspunse Sandru și-și văzu de drum.

— Tată, tată! Să nu uiți să-mi cumperi ce ai zis! se grăbi cu vorba, fugând alături de cai și sărind într'un picior Gheorghiuț, ștregarul de 6 ani al celui ce pleca, cu gândul la briceaga în chip de pește ce i se promisese.

— Bine, bine... N-o să uit! spuse Sandru, zâmbind în scuturatul sgomotos al trăsorii și copilul rămase în margine de drum, privind ca și mamă-sa pe urma trăsorii, care înaintând în jos pe drumul plin de bolovani și cotituri, se pierdu în arinișul de pe marginea drumului. Nu i se mai vede decât o parte din coviltirul de jiteiu, cârpit cu pânza albă de sac și rămurelele de păducel, înșirate ca o cunună la fundul trăsorii, ca să aperse de gura vitelor încărcătura înaltă de fân, merindea cailor și de lăcomia ștregarilor de copii de prin sate, cei douăzecișipatru saci de mere, astupați sub fân în trăsură.

Sandru Pârvu pleacă 'n jos, la țară. Trebuia să fi plecat dimineață, cu ortacii, dar fiindcă abia când era să prindă caii la trăsură, a băgat de seamă că Murgu-și pierduse o potcoavă, n'a putut pleca. Nu poți pleca în drum lung cu calul despotcovit. Până a dat o fugă la țigan, de i-a făcut o potcoavă nouă, până ce a bătut-o la loc, a trecut vreme multă. Nici nu bagi de seamă cum trece vremea, când e să pleci, dar nici nu s'a prea grăbit, dacă a văzut că ortacii nu-l așteaptă. Va merge el și singur, cum a mai mers de atâtea ori. Dar gândul, că nu-i a bună, să te întorci din drum, i se furișe totuși rece în suflet.

Trăsura se mișcă bocănind printre bolovani de pe drumul ce se împletește când din dreapta când din stânga cu valea, umbrită din belșug de arini. În lipsa podurilor, lumea trece prin vadul văii, care se lărgește binevoitoare parcă, spre a ușura trecerea prin apa limpede ca lacrima, care nu acopere bine copita calului.

Când trăsura ajunsese în vadul văii dela crucea Buceyiei, Sandru își opri caii. Murgul își mue botul în vale, jucându-se cu apa ce-i fuge printre dinți, iar Mura, fluturându-și coada, se apăra de muște, izbind cu picioarele în apă și stropindu-se, cum

fac copiii mici, când se scaldă. Le place călușelor răcoarea gădilitoare a apei, iar stăpânul îi lasă să se joace 'n voe câteva minute, cu gândul ca apa să-i înfoae bine obedele unei roți, pe care Pipăruș țiganu nu i-o strânsese bine. La mișcarea prietenească a hăturilor, căluții pornesc sprinteniți, ca să nu se mai oprească decât la vadurile pe cari trebuie să le mai treacă.

Pe dealurile ce străjuesc de ambele părți valea, soarele își picură lumina și căldura ce dogorește fără cruțare. Porumbiștile de pe lunca îngustă dintre vale și dealul din stânga, sunt ofilite, iar semne de ploae nu se arată. Pe cer nici o sfârlează de nour.

Sandru Pârvu așa potrivise plecarea, ca de odată cu lăsatul umbrelor, să ajungă 'n drumul mare și de aceia nu se grăbise tot drumul, de acasă. Lăsase caii în voia lor. Acum, trăsura urcă anevoe priporul Șortocului. Caii se lungesc, întinzându-se în hamuri, iar Pârvu pășeste pe lângă ei, jucându-se cu biciul și îndemnându-i frățește.

— Hi, căluți, hi, să trecem dealul cel greu.

Din când în când caii se opresc să mai răsuflă, iar gazda, se grăbește să pună o pietricică sub roata de din napoi a trăsorii, ca povara să răgăzuiască caii, cari suflă greu pe nările înfierbântate.

— Hi, Murgule! La vorba blândă a stăpânului, caii se opintesc, ca două gHEME lunguețe în hamuri și trăsura urcă încet, legănându-se pe drumul în serpentină.

— Am scăpat! șopti Sandru, când trăsura ajunsese sus, la fable. Opri caii, iar el se popti de stâlpul de fer, vopsit în treicolorul țării și așteaptă cu răbdare să i se odihnească căluții. Pe vârful dealului un vântișor abia simțit reinviorează mușchii căluților, cari suflă greu mișcându-se extenuați de opinteală. Răbdător, gazda scoase o pungă cu tutun din targă. Iși suci o țigară. O aprinse și fumând își inspectă trăsura. Revăzu fiecare roată, fiecare cărâmb și după ce isprăvi țigara, urcă în targă, iar Murgu, nezorit, urni trăsura.

De după cotitura ascunsă în tufar de mesteacăniș, un automobil trecu zburând ca vântul pe lângă cai, de Murgu n-avu nici timpul să se sperie. Caii se opriră mirați o clipă, întoarseră capetele după matahala ce se furișă pe lângă ei și-și continuară drumul.

— Ei, văzurăți, că nu vă mănă dracovenia asta! — glumi cu caii Sandru, lăsându-se moale, pe spate, cu capul răzimat de fruntarul trăsorii.

Soarele a apus. În față drumul șerpuește ca o curea pe dealurile din față, când în jos când în sus, când în dreapta când în stânga, foarte neregulat, până când abia vizibil, se pierde printre tufișurile de pe vârful Hireadului, care abia se mai poate distinge-n zare. Pripor greu și acesta, dă mult de cap celor ce trebuie să-l treacă.

Trăsura fuge la vale, după caii, cari o țin

cu greu din grumăzările fixate pe vârful ruzii. Pârveu privește aiurit culmea dealurilor, peste cari se așterne tot mai des, mal fumuriu, amurgul. Nici nu băgă de seamă cât drum a parcurs. Abia, când roțile trăsorii mișcă cu ropot scândurile slăbănogite de vreme ale podului de peste valea Lesii, se deșteptă din reverie

Din satul tolănit în jos, pe vale, se aud hă-măind câinii, în întunec. Nici o lumină nu se mai arată în sat. De peste deal, printre crengarul în pădurea, răsare luna, ca un obraz înbușorât de față mare, iar pe de-asupra cailor se rotește un liliac. Uște-l, a atins urechea Murgului, care-și scutură capul, gădilat de atingerea rece a șoarecelui sburător.

În noaptea parfumată cu miros de mesteacă și răcoare trăsura înaintează încet. Urcă iar. Căluții pășesc tacticos, înțelegându-se peste rudă. În targă cuibărit într'un colț, cu capul răzimat de fruntar, pe o mână de fân ce-i ține loc de pernă, Sandru Pârveu fumează liniștit, visând. Din când în când, ca să-și alunge singurătatea, se apucă să numere stelele de pe bucata de cer ce i se întinde privirii de asupra cailor, sub cozorocul coviltirului: una... două... șapte... cincisprezece... treizeciși șase... dar pierdu curând șirul. Roțile trăsorii scrâșnesc sub încărcătură, pe prundișul șoselei, iar de departe, de peste dealuri, un lătrat de câine întărit, mai stăruie în noapte supărat. Drumul duce printre dealurile încununate de aureola lunii pline. Numai văile se adâncesc în umbra sură de întunec. De undeva, un cântec de cocoș spintecă de câteva ori liniștea nopții.

Trăsura urcă iar. Urcă cu greu pe priporul pieziș al Hireadului. Sandru s-a dat jos din targă. Pășește agale, pe deal în sus, cu mâinile la spate, pe urma trăsorii, șuerând printre buze: „Munții noștri aur poartă, — noi, cerșim din poartă-n poartă... iar când isprăvi cântecul, ca să-și alunge somnul din gene, începu să rupă cu sfârșul biciului câte-o crenguță de mesteacă ce se legăna obraznică de-asupra șantului șoselei.

Când fu aproape de vârf, caili, cari cunosc popasurile de răsuflare, opriră trăsura, iar Pârveu se grăbi să așeze pietricica după roată. După ce nu mai simțiră în piepturi greutatea trăsorii, căluții răsufară larg și se mișcă un timp de pe un picior pe altul, suflând pe nările dilatate. Dar se liniștiră curând. Stăpânul îi lăsă să răsufle în voe. Se propti cu cotul pe leuca din dreapta de din nainte a trăsorii. Puse piciorul stâng pe gânjul de fer dela felehart și privi iar spre culmea dealului din dreapta. Dar ochii i se împedecară de-o groapă ce se răsăgia dela vre-o câțiva zeci de pași spre drum.

— Uite și acum, groapa ceia!... se gândi Sandru și în mintea lui se reînfrică trecutul. Răsboiul. Vinerea de Paști. 919 Dimineața până n ziuă. Înaintare. Bubuituri de tunuri. Prăpăd. Groază. Iad... Cu jumătate de oră înainte de ofenzivă, primise ordin, să facă oricum, să înceteze cățeaua de mitralieră, de pe Hiread, ce se cerase de vre-o două zile 19 oameni din compania a II-a. Era sergent în plutonul I. Avea

abia 20 de ani. Cu patru soldați plecă să execute porunca. Coborînd pe dealul Bodi, în Valea Lesii și urcând prin pădurea de mesteceni de pe lătura stângă a șoselei ce urcă pe Hiread nu știa încă ce avea de făcut. Să amuțești o mitralieră ni-i lucru ușor. Frontul era destul de liniștit. Numai mitraliera ce trebuia pusă pe tăcere, tulbura liniștea și întunecul și bura ce se lăsase pe deal. Abia târziu, de după o tufă de alun, recunoscu la 4 pași, sub el, alb, drumul Hireadului, iar la vre-o treizeci de pași, peste drum, mitraliera scuipa ncobosită, gloanțe asupra companiei a II-a, pacpacpac... pacpacpacpacpac... pacpacpacpacpacpacpac... pacpac și iar... Protejat de tufiș, scoase din sac o grenadă cât o pară iernatecă. O privi puțin. Scuipe pe ea, cum făcea când era de 12 ani și învăța să asvârle la țintă după mierle, cu piatra, pe Valea Slatinii, apoi cu o lovitură bruscă isbi focosul grenadei de patul armei și-o asvârli... Fără să vrea, închisese ochii. Când îi deschise bubuitura se produsese, iar din locul unde lătrase înainte mitraliera, se ridicau par-că niște sfârșele de fum Picioarele mitralierei sburaseră în mijlocul drumului. Cineva gemea în besnă și fum. Nimerise în plin. Și se deschise atunci potopul. Tunurile urlară câțva timp ca-n iad. Proiectilele sburară peste capul lui, în toate direcțiile. Cu urechile astupate, așți pe burtă, între tufele de alun și mestecăniș el și oamenii lui așteptaseră o veșnicie în cele 20-30 minute cât ținu vijelia. Când ridică capul, în revărsatul zorilor, recunoscu dincolo de drum, vocea locotenentului Măgheran, comandantul companiei sale, care împărțea comenzi scurte, grăbite din fuga calului... Ca arși săriră din tufiș și trecură drumul...

Ca și când ar fi știut, ce trece prin capul stăpânului, caili urniră trăsura. Roțile scârțiră sinistru în noapte, Sandru Pârveu îngrozit și slăbit de puterea amintirilor, se clătină pe picioare. Ca să nu cadă se ținu de leuca trăsorii. Când trăsura însă ajunse în dreptul gropii, un simțământ de groavă extremă pusă stăpânire pe toată ființa omului nedepins cu gândurile. Din mijlocul gropii ce se rânjea la el, i se păru că vede deslușit țeva întinsă a mitralierii, scuipe foc spre el, spre caili și trăsura lui, în urechi îi tună deslușit, pripi și cu întreruperi pacpacpacpac... pacpacpacpac... pacpacpacpac... pacpacpacpac... În groapă se mișcă ceva. Frica îl cuprinsă și mai grozavă... Din groapă îl urmărește cineva... Doi ochi de foc... doi ochi roșii, cari ard... doi ochi... Cu greu reuși să se urce în targa trăsorii. Apucă frânele, biciul. Lovi caili, lovi mereu. Căluții neobicinuiți cu bătaia, trăsăriră la început nedumiriți, dar când văzură că nu-i vorba de glumă, se ridicară în două picioare, porniră în trap, apoi se așternură în galop nebun pe panta ușoară a drumului în sus. Trecură culmea dealului și trăsura aluneca acum pe pripor în jos spre Vârfureni, de bieților caili se întind gâturile reținând cu greu trăsura, în galop. Când ajunse la o cotitură Sandru Pârveu își reveni în fire. Opri loviturile. Începu să-și liniștească căluții, din frâne, ușurel, blând, ca alte dăți. Cu greu cali

reuşiră să se oprească din galop şi topăie acum, târaţi pe pripor în jos de greutatea trăsorii care le smulge găturile, istoviţi cum sunt de fuga nebună. Plini de sudoare tremură din toţi muşchii-şorii. Când se dete jos din targă, în faţa bisericii din Vârfureni, Sandru Pârvu se întreabă nedumirît, ce se întâmplase, de ce-şi bătuse caii? Se ruşină în faţa căluşilor săi, ca în faţa unui judecător, care-l dojeneste. Se duse la Murgu. Ii trecu braţul stâng pe după gât, îşi lipi obrazul de gâtul înfălbăntat al animalului şi fu cât pe aci să-l potidească plânsul. Trecu apoi la Mura. Făcu la fel, apoi împăcat cu căluşei lui, scoase de sub covillirul trăsorii un braţ de otavă. O puse la boturile cailor, le luă zăbalele din gură şi în timp ce animalele se puseră pe infulecate, Pârvu, după ce le şterse sudoarea, le acoperi spatelile cu fundra şi cu ţolul din targă să nu răcească, iar el se întinse în iarbă, lângă drum, cu faţa 'n sus, să se odihnească. Nu poate dormi Caii mestecă lniştiţi la otavă. Din când în când câte unul îşi sforăie nările. În sat toată lumea doarme. Un câine latră rar la un colţ de lună ce priveşte de după o sfârlează de nour şi se refrânge în tinicheaua de pe turnul bisericii de peste drum. Stelele încep să şi ofilească sclipirea.

Sandru Pascu nu isbuteşte să-şi alunge din gând vedenia de pe Hiread. O fi fost icoana păcatului său. A omorât în locul acela, trei oameni cu grenada afurisită. Dar nu putea altfel. Nu putea. Trebuia să tacă afurisita de mitralieră, orice s-ar fi întâmplat. Până acolo, în războiu, i-a fost uşor. A tras fără să ştie unde-au nimerit gloanţele lui. Barem de n-ar fi groapa ceia, aşa aproape de drum, pe unde trece mereu în sus şi-n jos. De-ar fi mai departe, în altă parte de ţară, să n-o mai vadă...

— Mare păcat! oftă din toate baerile sufletului Sandru Pârvu şi fără să ştie cum, se pomeni îngenunchiat, cu faţa spre turnul Bisericii de peste drum, făcând la cruci şi îngânând grăbit un Tatăl nostru. Se lungi iar în iarbă, căută să adoarmă şi cum nu putu îi reveni în minte spovedania ce făcuse la părintele Ilie dela el, din sat.

— Nu-i păcat Sandrule. Nu-i păcat... Aşa-i la război. Jurământul e mai tare! Ş-apoi ce era, dacă tu erai la mitraliera ceia? Mureai tu! Mureai tu, aşa cum a murit şi moşul tău. Dar moşul tău a murit spânzurat. Tu n'ai făcut decât l-ai răsbunat pe moşul tău! Să spui în toată seara şi dimineaţa câte-un Tatăl nostru, să ajuţi pe cei năcăjiţi şi Dumnezeu e bun şi te va ierta, îi spuse părintele Ilie. Amintirea aceasta îi făcu bine, îl linişti.

Stelele pe cer pălesc una câte una şi pier. Numai luna a înţepenit deasupra frasinului de lângă fântâna cu cumpănă situată mai jos lângă drum, iar turnul ascuţit al Bisericii spintecă văzduhul măsurând par-că adâncimea tăriei.

Din sus de pe drum se apropie grăbit un om. Pe umăr îşi duce desagii. Păşeşte grăbit spre gară, să nu scape trenul, care trece până 'n ziua.

— Bună dimineaţa!

— Noroc şi sănătate!

Dupăce trecu străinul, Sandru Pârvu se ridică în picioare. Se întinse din toate oasele şi în cântecul cocoşilor din sat puse un nou braţ de otavă înaintea cailor.

* * *

Dupăce urcă din Buteni, drumul şerpueşte o vreme printre porumbişti buiace, iar din loc în loc maşinile de treerat răscolescouri mari de praf înotând printre stogurile de grâu ce nu se mai sfârşesc.

— Cătă bogăţie Doamne! Cătă grâu! se minunează Sandru Pârvu, trăgând cu urechea la scârţăitul roşii pe care afurisitul de Pipăruş-figanul nu i-o strânsese ca lumea. Apoi gândul îi zboară la sărăcia lui de-acasă.

Căluşii păşesc agale prin nourul de praf ce-l scurmă cu copitele şi cu cozile, apărându-se de muşte, iar în targă la umbra covillirului, drumarul, după un drum de trei zile, fără ortaci, îşi omoară vremea cântând încetişor, legănat şi acompaniat de sgomotul trăsorii.

Foaie verde — flori de mac

Vai de bietul om sărac:

Se 'nvârteşte, se suceşte

Şi nimic nu isbuteşte.

Numai crâşma şi răchia

li alină sărăcia!

Când în iarnă se trezeşte,

Îşi ia custura şi porneşte

Sus, la munte 'n codru mare

Să-şi aducă de mâncare

La copii şi la nevastă

Şi porţia să-şi plătească.

După patru luni, trudit

Se întoarce rebegit,

Cu mălaiu şi cu untură,

C'un purcel în băătăură.

Şi când toate-ar fi la loc,

Se alege sărântoc:

Vine primarul cu carul,

Duce tot şi lasă-amarul!...

Când ajunse pe platoul întins de-asupra Silindiei, caii obosiseră rău. Abia se mai ţin pe picioare. Sandru Pârvu trase la marginea drumului şi sub umbra unui dud, opri. Puse otava dinaintea căluşilor, cari necheză bucurăşi când îşi văzură hrana. Se apucă apoi să-şi unghă osiile trăsorii. Trase din fân macaraua, o aşeză sub osie, luă cărâmbul, leuca şi trase roata. Osia clipi neagră şi uscată în soare. Din leucă, desfăcu bidonul cu unsoare aninat cu o sârmă şi începu să muruiască osia cu unsoare. Montă roata la loc şi repetă operaţia la toate roţile. Când termină, se aşeză călare pe un pietroi şi privi câmpia fără margini ce se întinde jos, până spre graniţa dinspre apus a ţării.

— Doamne cât pământ au aştia! Ce lume bogată!

Jos, sub deal se lăţeşte satul întins, cu uliţele drepte, ca la oraş, plin de verdeaţă, de nu se văd decât coperişurile de ţigla în toate colurile. De-asupra satului străjuiesc ca nişte baionete, cele două turnuri de biserică.

Fără să vrea îi trece prin fața ochilor icoana sărăciei satului său, înprăștiat pe toate dealurile și văgăunile, cu case deslipite, acoperite cu paie, parcă anume ca să dea sălaş pasărilor și răsfi-rate la depărtări mari între ele, de par-c-ar fi ascunzători de tâlhari. Privind câmpia bogată de jos, își dă seama, cât de năcăjiți sunt oamenii din satul lui și înțelese limpede, de ce a trebuit să moară moșul său în spânzurătoare.

— Ce de pământ au Șesurenii ăștia! Te miri că nu turbă de binele ce le merge! Câtă bogăție! O Doamne! De-ași avea numai tabla cea neagră dintre drumul țării și dintre porumbiști, aș fi fericit! — se gândi Pârveu, măsurând-o din ochi.

— Nu-i mai mare de 15 jughere, dar aș trăi fericit eu și neam de neamul meu din rodul ei. N-ar mai trebui să bat drumurile ca țigani, prin țară! își zise,

Amețit de priveștița bogăției ce i se așterne în față, se ridică. Se duse la trăsura. Din targă își luă desagi cu merindea. Dintr'o desagă scoase o sticlă lunguiață, o duse la gură, trase o dușcă bună. Puse la loc dopul făcut din vârful unui știulete de porumb despuiat. Vârî sticla 'n desagă. Scoase o merindeață albă care învelea un câlcăiu de pâine neagră, ce seamană mai bine a iască decât a pâine. Mai scoase câteva mere, date 'n putrezit. Tăie o bucată din pâine, mușcă din măr. Cinează.

Soarele s'a ascuns dincolo de frontieră, unde. Deasupra satului plutește acum un nor imens de praf. Vin vitele dela imaș. În frunte fug într'o goană nebună porcii, oprindu-se fiecare la poartă, în stradă și guițând să vină cineva să-i lase în curte. La urmă vin în liniște vitele mari: caii, dintre cari câte-un mânz se respiră în galop, urmat și întors de stăvarul călare. Vin apoi vițelele, vacile de lapte, boii și la urmă de tot vin mugind, agale, taurii satului. Ceva mai târziu vitele alinate prin curți lăsară deșarte ulițele satului. Praful s-a așezat deodată cu liniștea și amurgul ce se lasă tot mai mult peste sat, peste câmpia bogată, peste tot.

Rușinat, de sărăcia lui, Sandru Pârveu după ce termină cu cina, scupă lat printre dinți și-și zise:

— Cine dracul a făcut satele noastre pe văgăunile alea, bune să-și înțarce dracul copiii-n ele? Uite, câtă bogăție au ăștia — și iar noi...

Dar își aduse repede aminte de predicile popii Ilie, din satul lui, în cari popa le spunea să fie mândri de sărăcia lor, de numele de Moți și Români!

— Aștia, n-au avut pe Horia, Cloșca, Crișan și nici pe Avram Iancu, își zise.

Sandru Pârveu scoase pieptul și privi peste câmpia ce se scaldă în cenușul amurgului cu ochi veseli, plini de încredere și-și zise:

— Tot al nostru va fi odată și odată și câmpul ăsta! Doar nu 'nzadar am eu șase copii! Aștia fac avere, dar nu fac copii! își zise zâmbind sub mustață și văzând că și călușei își

terminaseră otava, își luă desagi, îi așeză în targă și după ce își prinse caii, puse piciorul pe feleharț să se urce în trăsura, când din dosul trăsorii îi răsări în față un vânător cu traistă și pușcă pe umăr, care privindul dușmănos de sus, ca din spatele calului, îi porunci:

— Adă napoi straița meu! Tu furat pe el moț prăpădit! iar depe față-i sudorile i se scurgeau în boabe. Se vede limpede, că vine de departe.

Sandru Pârveu când îl văzu în halul ăsta, nu știa să-i rădă 'n nas, sau să-i fie milăc de el.

— Ce să-ți dau domnule? Ce zici ă-ți-am furat? întrebă nedumirit Sandru.

— Straița meu de piele. Tu furat pe el din cocie. Dela cruce din drumul Luguzăului!

— Când, domnule, facu-mi cruce de dumneata? întrebă tot mai nedumirit Sandru.

— Amu jumătate cias!

— Eu stau aci de două ciasuri. Poți judeca și dumneata câtă vreme îi trebuie calului, să se sature. Vezi, chiar vrusei să plec, că n-am unde adăpa caii aci! se apăra Pârveu, dar Ungurul nu-l slăbește.

— Tu furat. Adă straița meu! și ocoli trăsura și se puse să scotocească în targă.

— Caută-ți de treabă domnule, că eu nu-ți-am furat nimic! și-l cântări din ochi. Era un vlăjgan de om voinic, bine legat, de vre-o 40 de ani cu o căutătură de om sălbatec

— Lasă găsec eu pe el! și-și continuă căutarea.

— Poți să cauți cât vrei — zise resemnat Sandru — dar ia seama, că de nu-ți găsești straița dracul te-a luat, că nu te joci cu mine! Eu nu sunt hoț! răspunse Sandru pierzând răbdarea și apropiindu-se de străinul ce-i buduluia prin targă și prin fân.

Abia termină Sandru vorba. Streinul lăsa trăsura. Se întoarse în fața lui l se uită hoțeste în ochi și-i cârpi o palmă. Lui Sandru-i țiu urechea. Dar numai o clipă. Într-un moment Sandru își aduse aminte că la plecarea de acasă se întorsese din drum. Își reaminti de pășania de pe Hiread. Și revăzu în ochii întunecați ai străinului focal ochilor ce-l priviseră dușmănos pe Hiread. Revăzu ura, amenințarea lor și când străinul voi să-l cârpească a doua oră, Sandru Pârveu-i aruncă o mână de urs în beregată. Nepregătit de contraatac, străinul scăpă arma din mână și izbit între ochi, în piept, în bărbie de Sandru, se rostogoli moale în șanțul destul de adânc al drumului, cât fu de lung.

Liniștit dintr'o dată Sandru puse mâna pe arma căzută în drum a străinului, o luă de țevă și o izbi cu toată puterea de pietroiul pe care cinase, de-i sbură patul cât colo.

— Iacă-ți pușca, domnule! Ia-o și dute de-ți caută straița! apoi se urcă-n targă, puse mâna pe frâne și cu gândul, că totuși nu-i a bună să te întorci din drum, zise blând, prietenește.

— Hi, căluși!

Sâmbăteni, la 6 Noemvrie 1935.

P. Popoviciu Băneșianu.

Rugă

Trec zile 'ntregi, trec nopți cutreerând nătâng
 Ca să te văd trecând,
 Să stau în drum ca un nebun,
 Să simt în tâmple dorul clocotind
 Și focul adorării din nou să îl aprind;
 Să simt în pieptul meu bolnav
 Zefirul ce adie parfumul tău suav
 Și-apoi să fug cu chipul tău în noapte,
 Să-î jur credință 'n șoapte,
 Prieten să mi-l fac pentru vecie
 Și nimeni să nu știe...

Frumoasa mea, superbă și eterică prințesă,
 De tine viața mea pustie e legată
 Și chipul tău gingaș, ca o fregată
 Halucinante amăgiri îmi țese.

Frumoasa mea, dă-mi ochii tăi păgâni de ebonită
 Ca în văpaia lor să-mi ard tristețea;
 Dă-mi mâna mică și nervoasă ca o vrabie rănită,
 Dă-mi floarea zâmbetului tău —
 Umilul sclav te roagă.
 Dă-mi dinții tăi de perla ca să mușc din viață,
 Dă-mi... nu-mi mai da nimic
 Dacă nu vrei să fii a mea întreagă.

... iubita mea, te-aștept la noapte 'n port
 Pe dig, sub cerul mohorât și mort.
 Plutești în gândul meu ca lebăda pe ape
 Și tremur când te simt de trupul meu aproape.

Să vii. Ne vom plimba în larg,
 Te voi iubi ca pe-un vis cald;
 Din cupa 'nmiresmată-a gurii
 Îți voi sorbi otrava și delirul
 Și 'nlănțuiți ne vom lăsa ca să plutim pe ape
 Degarte 'n larg —
 Un vis fără catarg,
 Ca să ne legene zefirul
 Cât nu e veșted încă trandafirul.

I. V. Racea

Organizarea românească a jud. Zărand, la 1861.

De **Traian Mager** prof.

Incetând rezistența armată împotriva Ungurilor, — Zărăndenii n'au conținut să ducă mai departe cu puterea cuvântului dârzele revendicări naționale. Și, trebuie să remarcăm, că dacă faptele de arme ale Crișenilor în anii 1848-9 — datorită de bunăseamă condițiilor de teren nefavo-

Prin abrogarea absolutismului, districtele (Statshalterei) urmând să fie desființate, curtea din Viena a numit prefecți (comiți supremi) cu însărcinarea de a organiza județele, pe lângă respectarea principiului de egală îndreptățire a tuturor popoarelor, acest principiu fiind accentuat cu tărie, atât în di-

Fotografia unică și inedită ce reprezintă conducerea românească a jud. Zărand dela 1861.
 Rândul de sus, dela stânga spre dreapta: — 1. Ioan Moșlu, jude de tribunal, — 2. Gheorghe Secula, vice notar, fisc comitatens. — 3. Ioan Frâncu, fisc comitatens, — 4. Haralambie Munteanu, notar.
 5. Ioan Coșeriu, asesor. —
 Jos: — 1. Dr. Iosif Hodoșlu, vice comite. — 2. Ioan Pipoș, comite suprem. — 3. Sigismund Borlea, protonotar.

rabile — au fost inferioare succeselor strălucite ale Moșilor din munții Abrudului și ai Câmpenilor, nici Crișenii n'au fost mai pre jos în luptele ce s'au dat mai apoi prin organizarea românească a județului Zărand, cât și prin opera de culturalizare a gimnaziului din Brad, produs al splendidei generații de naționaliști din fruntea e acestui comitat, extinsă asupra întregului complex al Munților Apuseni.

¹⁾ Capitol din cadrul istoric al Monografiei Țin. Hăl-magiului din fostul județ al Zărandului. (Comitatul Zărand, meru ciuntit la parlea de Vest, in sec. XIX cuprindea cursul superior al văii Crișului Alb cu centru în Baia de Criș. Din motive politice, a fost desființat la 1876. Regiunea Hăl-magiului a fost adnexată jud. Arad, iar restul, la Hunedoara.)

ploma dela 20 Octomvrie 1860 cât și în toate autografele mai înalte edate spre complectare.

În felul acesta regiunile cu populație românească puteau să-și aleagă funcționari români și să-și decreteze limba românească de limbă oficială a județelor.

Pentru a se da o mai bună expresiune a acestei intențiuni, au fost numiți și câțiva prefecți români, adevărat că prea puțini, Emanuil Gojdu la Lugoj, Ioan Bran de Leményi la Făgăraș, Sighismund Pop în districtul Chioarului și Ioan Pipoș în Zărand, cari în această calitate intrară și ca membri de drept în casa magnaților (senat) a parlamentului, deschis la 1865.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PASĂREA MĂIASTRĂ

DE C. BRÂNCUȘI

Organizația Română de Științe

1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Principiul acesta sfânt al egalei îndreptăţiri, înformitate cu spiritul vremii, nu s'a putut vali în Ungaria din pricina exclusivismului oligar-maghiare şi, trebuie să recunoaştem şi din pricina nepregătirii noastre politice, cari ne găseau acum pentru întâiaoară pe frontul luptelor constituţionale. Până aci avusesem doar răscoalele maselor înfometate.

În schimb, Ungurii dispuneau de numeroasa clasă a nemeşilor răspândiţi prin toate satele, cari făcuseră şcoală politică, începând de sus din dieta ţării şi până jos în congregaţiile comitatense, din care Românii fuseseră izgoniţi de veacuri.

Astfel s'a putut întâmpla că neţinându-se seamă de forţele numerice ale Românilor, funcţionarii români abia au putut reuşi ici coala, cu excepţia comitatelor Zărand, Caraş, Făgăraş şi Năsăud, unde am reuşit să punem mâna pe putere, dela început.

Constituirea jud. Zărand a decurs în următorul chip.¹⁾

Pe Ioan Pipoş, — originar dealcum după un strămoş, din comuna Tebea, unde se găesc şi azi familii de ţărani, Pipoş, — delegaţia de comite suprem al Zărandului l-a găsit în Ciucul săcuiesc, unde sub absolutism funcţionase ca pretor cezaro crăiesc.

Mergând să-şi ocupe noul post, în trecerea lui prin Braşov, a fost întâmpinat de Românii de aici, cari i-au făcut o călduroasă primire.

Oratorul delegaţiei braşovene a fost George Bariţ, care în cuvântarea-i de felicitare pentru onorifică misiune ce i s'a încredinţat, a stăruit asupra importanţei rolului ce-l aşteaptă din punct de vedere românesc. În răspuns, Pipoş a accentuat că nu cunoaşte decât două datorinţe: credinţa către maiestatea sa şi apărarea intereselor naţiunii sale.

Ajungând în judeţ, a convocat adunarea de constituire, care a şi avut loc în Baia de Criş, la 28 Martie 1861. Dupăcum se va vedea din cele ce urmează constituirea judeţului conform dorinţei întâmpinat o înversunată opoziţie din câţiva Unguri, cari nu voiau să admită pului intrarea Românilor în viaţa pub-

Deschiderea adunării a fost premearsă de oficierea Chemării Duhului Sfânt în biserica românească din localitate. Apoi lumea s'a adunat în curtea caselor comitatense, unde s'a prezentat şi comitele suprem, invitat de o delegaţie compusă din trei Români şi trei Unguri.

Comitele suprem a deschis adunarea în limba română, apoi în cea maghiară, ceea ce a dat prilej Ungurului Kirényi să protesteze, argumentând că este ilegală procedura de a deschide congregaţia în limba română.

Amos Frâncu, constată că a procedat corect comitele suprem, vorbind în limba covârşitoarei majorităţi şi, nu într-o limbă înţeleasă aici numai de câteva persoane. Dovedeşte că legile Ungariei nu sunt valabile pentru judeţul acesta care aparţine Transilvaniei.

Ungurul Ribiczei, cere respectarea limbei maghiare ca limbă oficială.

Dr. Iosif Hodoşiu, propune ca limba română să fie decretată de limbă oficioasă a comitatului respectându-se pe lângă ea şi limba maghiară. Această propunere este susţinută apoi pe rând prin cuvântările Hălmăgenilor. Au vorbit: protopopul gr. ort, Petru Moldovan, pp. gr cat Ioan Moga, Ieronim Moga şi judele de mai apoi al Hălmagiului, Alexandru Şuluţiu.

Contele Toldalagi face propunerea mijlocitoare în senzul ca ambele limbi să fie decretate de limbi oficioase: cea română din respect faţă de populaţia judeţului, iar cea maghiară, pe baza legii. Este însă combătut de Unguri, cari pretind exclusivitatea limbii maghiare.

Vorbeşte apoi Amos Frâncu, arătând că legile Ungariei nu pot fi octroate asupra Zărandului care nu este adnexat Ungariei.

Dr. Iosif Hodoşiu, combate cu argumente puternice toate afirmaţiunile oratorilor unguri.

Pe urmă, comitele suprem enunţă concluzul: **Limba română se declară limbă oficioasă a comitatului pe baza votului majorităţii, dar se va respecta şi limba maghiară.**

Proxima şedinţă a fost convocată pe 3 Aprilie, adunarea ţinându-se tot sub cerul liber, în curtea caselor comitatense. După veirificarea procesului verbal al şedinţei anterioare, se ridică Ribiczei şi depune pe masa prezidenţială un protest în numele Maghiarilor, care cuprindea două puncte: congregaţia a fost deschisă în limba română, ceea ce este împotriva legii; limba română a fost decretată limbă oficioasă a comitatului, ceea ce este iarăşi împotriva legii.

Nu i se dă importanţă şi se purcede la alegerea funcţionarilor. Au fost alşi următorii:

Vice comite: Dr. Iosif Hodoşiu.

Al doilea vice comite; Baló Mihály.

Protonotar: Amos Frâncu.

Vice notari: Gheorghe Secula şi Dénes Iános.

Fisc comitatens: Ieronim Moga

Vice fisc: Dr. I. Nemeş.

Fisc onorar: Petru Pavel.

Juzi primari: Laszló Görgy şi Kristyoryi Iános.

Juzi de cerc: Fodor László, Nicolae Petcu,

Alexandru Şuluţiu.

Juraţi: Gheorghe Moldovan, Nicolae Barbu,

Gábor Dániel, Tobia Mihalovici, Veress Albert.

Perceptor: Anton Piciu.²⁾

Subperceptor: Anton Rozor, Nagy László.

Raţionist: Kozma Lajos.

Arhivar: Vasile Cioban.

Fizic: Dr. Sigismund Reichenberger.

Chirurg: Lengyel István.

Căpitan de poliţie: Ioan Moga.

După cum vedem, Românii au foarte pre-venitori faţă de minoritari, oferindu-le aproape jumătate din locuri şi aici, unde prea bine ar fi putut să-i neglijeze complet.

²⁾ Pietsch, probabil german. Aşa îl găsim scris la Dr. Pavel Oprea, în articolul „Înfiinţarea gimnaziului”, publicat în Monografia gimn. din Arad”, de Dr Ioan Radu, Orăştie, 1620, p. 15.

Nemuțumindu-se în situația de egal nici acum când dâșii erau cei îngenunchiați, ne putem închipui ce soartă ne-ar fi așteptat în cazul când ar fi triumfat revoluția lor. Și, se găsiseră mulți Români naivi cari s'au încrezut în sinceritatea lui Kossuth și a națiunii maghiare.

Abia acum se remarcă în lumina adevărată gestul lui Avram Iancu și a Moșilor săi, cari ne-au mântuit de marea rușine istorică de a ne fi plecat capul sub paloșul călăului. Căci, este vrednic de viață numai acel neam, care știe să lupte și să moară pentru libertate.

Pe ziua de 10 Aprilie fusese convocată a treia ședință a congregației, dar n'a putut fi ținută căci tocmai atunci sosise la Baia de Criș comisiunea emisă din minister pentru a ancheta chestiunile cuprinse în protestul Ungurilor, cât și pentru îndeplinirea formalităților de adnexare a județului la Ungaria. Astfel adunarea a fost dizolvată. Românii au înaintat și ei un protest împotriva procedurii comisiunei.

Însfârșit, la 5 Iulie, a sosit decretul prin care se recunoaște de legală adunare constitutivă dela 28 Martie, și hotărârile aduse atunci, cu restricțiunea ca procesele verbale să fie redactate și în ungrește.

În acest spirit, respectându-se voința majorității, dar amenajându-se pe cât s'a putut și susceptibilitățile Ungurilor, s'a făcut pe întreaga linie alegerea și numirea celorlalți slujbași, inclusiv alegerile primarilor și a notarilor comunali, conduse de către juzii cercuali.

Pentru a înțelege organizarea județului dela 1861, sunt necesare unele lămuriri.

Până la 1872, justiția nu era separată de administrație, cercurile (plășile) fiind totodată și judecătoria de ocol; iar județele (comitatele) îndeplineau și funcția de tribunale. Cei patru juzi cercuali erau primpretorii de azi, adică conducătorii celor patru cercuri în câte se împărțea comitatul Zărandului, iar cei patru juzi, câte unul de cerc, erau secundanții juzilor cercuali în materie de justiție.

Alexandru Șterca Șuluțiu a fost jude al cercului Hălmagiu.

Intr'un timp, din cercul Hălmagiului s'a mai format un sub cerc cu sediul în Acua.

Dealtfel lista funcționarilor schimbându-se încontinuu, cea ieșită din întâiele alegeri și înfișată mai sus este valabilă numai pentru acea dată.

Pe Ioan Pipoș îl găsim în funcție până la 1868, când a fost înlocuit prin contele Alexandru Haller.¹⁾ care locuia în Oradea și se deplasa în județ numai pentru ședințele congregațiunii. Conducerea efectivă a comitatului îi revenea vice comiților Dr. Iosif Hodoșlu și Amos Frâncu.

La începutul anului 1873, contele Alex. Haller este ridicat din postul său și numit în acelaș post la Crasna. Noul prefect al Zărandului este Ferdinand Hössler,²⁾ un fost ofițer austriac, care în revoluția dela 1848/9 luptase împotriva Ungurilor.

¹⁾ Familia, Nr. 44 din 16/28 dec. 1868.

²⁾ Familia, Nr. 7 din 18 Febr. 2 Martie nov, 1873

Epigrame

Puternica organizație locală
„L. A. R.“ și a încheiat ma-
nifestațiile antirevizioniste de
1 Dec. printr'un banchet.

Unirea au comemorat
În astă zi de sărbătoare,
Iar la banchet au constatat
Că-i tare Liga... la pahare.

Confraților dela „Ecoul“

Am observat la voi, Confrați,
Fără a face pe eroul,
Din știrile ce 'nregistrați
Voi ne vindeți doar... ecoul.

MIRCEA MUNTEANU

Di. T. Vuia a tradus Noaptea
de Octomvrie a lui De Musset.

Savurând bijuterie
de traducător „in spe“,
mi-am zis: „Mă, da prost mai scrie...
De Musset.

P. BOGDAN

Opera lui Constantin Brâncuși

de Teodor T. Țucra.

Există o artă gotică, o artă clasică, precum și o artă modernă.

Epoca modernă, definită printr'un sistem social și o activitate artistică, a multiplicat în cursul dezvoltării sale, experiențele și reușitele, stabilind în interiorul mai multor stiluri, forme succesive până la punctul de desăvârșire armonică, unde frumusețea soluțiilor este valabilă, nu numai pentru particularitatea unui mediu, ci pentru o lume întreagă. Formele clasice, socotite ca imagini ale vieții, nu mai satisfac; ele nu sunt astăzi decât alfabetul unei tradițiuni.

Multă vreme contestată și mai târziu nu fără exces exaltată, plastica modernă se impune astăzi prin originalitatea sa profundă și intimă, prin accentul viu și expresiv, ce se degajă de cele mai multe ori. În această artă reînviată din mână'n mână, ideea simplității fu sensibil modificată, în drumul și rezultatele ei, ca un fruct ce trece prin mai multe faze, până la maturitatea definitivă a lui. Nu vom înțelege sculptura modernă și sinteza dezvoltării sale în secolul al XX-lea, decât urmând acest drum.

Reforma modernă în artă, instaurată de Cézanne, Picasso, Rousseau le Douanier, are pentru sculptură ca cel mai de seamă creator al ei, pe sculptorul român Constantin Brâncuși, a cărui misiune fu să asigure cercetărilor noi, încoronarea lor și punctul de perfecțiune. Opera lui Brâncuși, rămâne ca aceea a lui Phidias, pentru arta greacă, fructul de aur al Renașterii moderne.

Nu cunosc nimic mai evident, mai captivant, decât sculpturile care invită la mângăere, mângăere care prelungește la spectator miile de gesturi similare, pe care trebuie să le facă sculptorul pentru a atinge această perfecție. Se cuvine să aducem operelor lui Brâncuși: *Păsărea măiastră*, *Peștele*, *Coloanele fără stâlpi și Cocoșul*, un cult degajat de orice snobism și care nu se mărginește numai la fraze și formule. Fiecare invenție a lui Brâncuși este ca punerea 'n valoare a unui singur cuvânt, a unui cuvânt care spune mai mult decât un discurs. Un simplu strigăt care trece câte odată 'n rugăciune. Atitudinea lui Brâncuși, este în același timp aceea a unui mag și a unui copil. Convingerea sa este profundă; a fost dat acestui solitar fascinat, în visul său de poet și meșteșugar — căci el este omul de meserie care nu lasă nimic hazardului și care îngrijește soclul atât ca „subiectul“ — să creeze ca „ex nihilo“ opere, despre care ar fi greu să se spună, pentru ce și cum se revelă, neuitate, necesare și definitive, plămădind consistența și configurația unei arte noi, în formă și idee.

Artă lui Brâncuși este o evanghelie nouă de viață și libertate, opusă într-o oarecare mă-

sură organizării strâmte și formaliste a tradiției. Desigur, nu în figurinele medievale și nici în formulele antice sau clasice, a găsit el monumentalitatea în care strălucește opera sa. Această manieră de a simți, Brâncuși n'a aflat-o decât în geniul său. Eroii athenieni, animalele sacre, capetele zeilor și modelul academic, trecând prin mâna sa, au pierdut relieful care le-a legat de secolul lor; ca și când mâinile sale, aducându-le la noi, au complectat lucrarea mării și a vântului, lăsând în formele lor perfecte numai expresiunea strălucitoare a frumuseții și umbra imperceptibilă a misterului lor.

În imaginea propriilor sale sculpturi, care imagine e sveltă și strălucitoare, ca și când ar fi destinată să pătrundă spațiul în toate elementele sale, Brâncuși, desinteresat de epoci, le-a străbătut pe toate cu aceeași credință liniștită și aceeași seninătate. Și acest fenomen ne pune în stare de a spune, că opera sa va dura, deoarece ea afirmă o expropriere imediată și permanentă a timpului și spațiului. Brâncuși ia parte la spiritul modern pe care perioada antebelică nu s'a încumetat să-l defineze; pe care l'a lăsat nedefinit temporar războiul, dar pe care, cu regret constat, criticii noștri de după război l'au interpretat greșit, dându-i o mie de înțelesuri. Artă lui Brâncuși, opusă ierarhiei anatomice, precum și ultimelor eleganțe ale anatomismului academic, este fără îndoială cea mai mare forță care a contrariat tot ce a rămas în Franța și avea, din geniul și cultura clasică.

Brâncuși a creiat *Adam și Eva*, pentru ca să ne arate, omul, altfel de cât suntem noi obișnuiți să-l vedem, să ne arate ființa omenescă în momentul când părăsește personalitatea sa, natura, în clipa când aceasta iese din ordinul ei. Artistul pare a urmări direcția opusă drumului de evoluție care conduce ființele la dezvoltarea lor finală, când trebuie să moară. El alege între viață și moarte, punctul balanței, la care subiectul nu mai se aseamănă cu concepțiile sale, ci realizează deja un destin. *Păsărea* este în sborul ei, *Leda* în metamorfozele sale, *Cocoșul* stă ridicat să cânte, *capul Femeii* e gata pentru dragoste. Un potențial liric strălucește în aspectul lor, ca și o barcă încărcată în repaos. Cei care nu cunosc autorul acestor sculpturi mitice, își închipue ușor artistul, ca un fel de vrăjitor prezentând oamenilor lucruri cu o semnificație ocultă. Cei cari îl cunosc însă, știu de bună seamă, cu ce știință corectată prin cea mai impresionantă simplitate, sculptorul reconciliează minunile magiei cu tot ceace este esențial și omenesc în artă.

Miticol, modernul și poeticul, sunt caracteristicile esențiale ale operei lui Brâncuși. Aici natura nu este pretextul unei ficțiuni sentimen-

tale sau artificiale, ci expresia sau alimentul bucuriei: „Nu căutați formule obscure nici mister; ce vă dau (cu operele mele) este bucuria de a trăi.” Ele sunt în noi și noi suntem în ele! În această ambianță intimă a lucrurilor din viață, este o notă profundă și mișcătoare, căreia Brâncuși are meritul de a-i defini formula, pentru toți și pentru totdeauna.

Brâncuși e însetat pentru formele pure, uneori brute, alteori poleite la exces, cum alții sunt avizi de tonuri limpezi, exaltate, minunate

și magice. El umple spațiul de semne cari nu sunt vedenii, ci obiecte încântătoare, influențând judecata și imaginația spectatorului fascinat. Sculptura lui Brâncuși este dincolo de normele obișnuite ale frumosului și adevărului. Mai adevărată decât adevărul și mai frumoasă decât frumosul, ea ne este dată s'o contemplăm și s'o 'nțelegem.

TEODOR T. ȚIUCRĂ

Steaua păstorului

*O cine-mi poate spune mie
Când celelalte stele pier
Dece stă tristă și pustie
Steaua păstorului pe cer?*

*O caut dusă 'n zarea sură
Și par un jalnic chip de lut
Pe care visurile-l fură
Spre un liman necunoscut.*

*Și 'n liniștea făr' de hotare
Plutesc pe mare 'ncremenit
Pe când luceafărul îmi pare
Un far ce arde 'n infinit.*

ION ȘT. MOLDOVAN

Lupii veacurilor

De mult au coborât lințolii
pe scunda pătură de lut
cu vacul stors de buza bolii
și 'ntors spre ceruri ca un scut:

Abia ițesc prin întuneric,
sub val de nouri cu bufanți,
tăiușuri pe țărâm iberic
sub zid masiv de elefanți.

Scăeți enormi de sulți fine
rostogolesc în plăci de fier,
mecanicești ciocniri bovine
sub ochiu de lucid cavaler.

Dor plăgi adânci pe piepturi goale
în iureș viu, călugăreni
de poduri frânte sub pașale,
sub spahii, ianiceri rămleni.

Și sub oțel de libelule,
forostuite guri de foc
împroașcă ale morții scule
cu tancuri penetrând, în bloc...

P. BOGDAN

DATINILE DE CRACIUN^{*)}

Se duc cântecele noastre, dispar datinile străbune. În statul modern și industrial ele nu mai corespund unor cerințe spirituale organice, ci sunt resturi anacronice ale unei civilizații țărănești ce apune. De sub haina civilizației orășenești cosmopolite vestigiile culturii ancestrale ale poporului răsar pentru orășeni ca niște simple curiozități. Dar ceea ce este mai grav e că procesul de disoluție a vechilor datini a cuprins și satele. Unde înainte vreme România era un Eldorado pentru folklorist și etnograf astăzi trebuie să colinzi ținuturi ferite de marele drumuri de circulație economică, cătune adăpostite în miez de munte priporos, dosnice și retrase, ca să mai găsești un fragment de viață populară românească. Dar ceea ce mai avem încă astăzi, mâine nu va mai fi. Întâiu dispar produsele materiale ale creației populare, portul și uneltele, pe urmă și cele spirituale, credințele și obiceiurile. Procesul acesta de orășenizare a satelor este în curs. Așa s'a întâmplat în toate părțile lumii, nici noi dar nu vom face excepție. Ferice de statele cari și-au dat din vreme seama de acest fenomen și au salvat dela pieire mărturiile civilizației populare de o incalculabilă valoare pentru știință, acumulându-le în muzee etnografice spre lauda și demnitatea aceluiași popor. La noi în lipsă de muzee etnografice s'a pierdut o bună parte a materialului, în unele regiuni în apropierea orașelor mari chiar portul, dar peste tot uneltele populare, cari odată cu avântul industrial în mare parte au fost înlocuite cu produsele fabricilor.

Lintoliul uitării se va așterne și peste duioasele datini de Crăciun. Din orașe ele au dispărut, sau dacă se mai practică apoi singurul animator al lor este dorința de câștig, devenind colindatul și umblatul cu steaua un prilej de cerșetorie.

Or, aceste datini de Crăciun ca, colindatul, brezaia, (turca, capra, cerbul), plugușorul etc., nu sunt numai creații ale imaginației populare ci chiar în fața celei mai sumare analize ele ni se înfățișează, după semnificațiile magice ce le cuprind și al căror înțeles se pierde în negura vremurilor, ca având rosturi mai adânci. Deși sunt strâns legate de prilejul unor sărbători creștine, executându-se în jurul sărbătorilor Crăciunului, totuși avem indicii, cari ne îndreptă-

țesc să credem că datează din vremuri imemorabile, anterioare creștinismului, alipindu-se simplu unei sărbători creștine doar spre a putea rezista noilor credințe religioase. Căci, ce semnificație are straniul obicei al colindatului cu brezaia? Ce vrea să însemneze deghizamentul în unele animale ca barză, capră, lup? De cine simbolizează însoțitorul brezaiei sau turcei, numit „moșul”, sau moș de turcă”, sau blojul, care își permite deși destul de timid, chiar gesturi obscene? În stadiul actual al cercetărilor, cari sunt abia la început și în lipsa materialului documentar, în mare parte dispărut, sau numai sporadic adunat, nu putem răspunde la aceste întrebări de cel mai mare interes științific. Fapt este că nimănui nu-i scapă caracterul de ritual magic al acestor datini, ceea ce ne este subliniat și prin superstiția că acela care personifică turca este necurat, deci timp de 7 ani nu are voie să intre în biserică, în care timp, chiar pe patul de moarte fiind, nu poate primi împărțania.

În complexul datelor de Crăciun intră și colindatul. În colindă s'au cristalizat unele dintre cele mai gingașe forme ale creației artistice populare. Inseparate de muzică nu știi ce să admiri în ele, textul ori forma lor muzicală. După text se împart în două cicluri: religioase și lumești; iar fiecare ciclu după motivele cari le tratează, în mai multe tipuri. Iată câteva motive mai frecvente din ciclul religios: patimile lui Cristos, prevestirea lor de către Maica Domnului, judecata din urmă, Raiul, legenda plopului, blestemarea cailor și binecuvântarea boilor, legenda Sfântului Ilie etc. Tipurile din ciclul lumesc variază după persoanele cărora se adresează colindătorii. Avem colinde pentru fete, pentru neveste pentru juni. Motivele pe cât sunt de variate pe atât sunt unele de stranii. Întâlnim până și tema „Mioriței”. Ne dau de gândit motivele: Lupta voinicului cu leul, săgetarea cerbului de către voinic, cerbul cu leagăn între coarne în care șade Leana. Dar ceea ce este și mai enigmatic e refrenul, care se întâlnește în diferite variații ca, „Ler Doamne” „Holerunda. Lerui Doamne”, „Hai Lerui dai Leru-mi Doamne”, „Leroilea, Domnilea Ler”, „Velerim și Veler Doamne”. Am spus enigmatic fiindcă nici un folklorist sau filolog n'a explicat până acum în chip satisfăcător etimologia cuvântului „Ler”.

Cât privește structura muzicală, colindele surprind prin infinita varietate ritmică, prin substratul armonic și gingășia profilului melodic

Caius Lepa.

*) Fragment din „Cuvântul introductiv” rostit de Dl. Dr. Caius Lepa la festivalul de Crăciun, dat la 14. Dec. 1935, de Școala Normală de Învățători din Arad în sala Palatului Cultural.

Cărți-Reviste

Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț. Pagini mai ales din Istoria Românilor Crișeni (1830—1840) de Dr. Gh. Ciuhandu Arad 1935 (XXX+702 pagini).

Înfățișând aici noua lucrare a părintelui Gh. Ciuhandu, nu vom căuta să facem o analiză mai amănunțită a enormei informații pe care o aduce autorul privind anii cei mai sbuciumați din trecutul Eparhiei arădene.

Paginile acestea reprezintă fără îndoială cea mai temeinică monografie ce s'a scris despre viața religioasă și culturală a Românilor din Crișana.

Familiarizate cu un subiect, pe care l-a tratat — parțial — și în cercetări și studii mai mici ca extindere, apărute până acum, autorul ne prezintă această lucrare după o migăloasă muncă arhivistică de 8 ani, în care a adunat un material documentar imens. O mică parte a fost utilizat și apare, ca anexă, la această monografie.

În două capitole introductive pâr. Gh. Ciuhandu ne prezintă încăierările ce s'au făcut în decurs de mai bine de o sută de ani pentru a se scrie istoria Eparhiei Aradului, precum și starea arhivelor de aici. Primul proiect — tangențial — este acela al Ungurului Szepesházy Kapoly la 1827. Ultima inițiativă s'a luat sub răposatul episcop Grigorie Comșa, în 28 Iunie 1928 și, dacă nu ne înșelăm în urma stăruințelor pâr. Gh. Ciuhandu. O mare lipsă se prezintă din însuși faptul ca partea mai veche a arhivei diecezane, referitoare la epoca când reședința era la Ineu și până la 1792, se poate considera până în prezent, ca pierdută. Alături de arhivele județene din Arad, Oradea și Timișoara, materialul păstrat la Viena și Budapesta reprezintă o imensă contribuție pentru istoria noastră

Dar pe lângă aceasta o altă problemă mai ușor de realizat se impune: creierea unei arhive locale, formată din contopirea arhivelor dispartate ale diferitelor instituții locale. Pagini de istorie românească zac acum nemărturisite pentru toți aceia cari vor să afle de existența noastră pe aceste locuri.

Părintele Gh. Ciuhandu ne înfățișează nu-mai zece ani din istoria acestei Eparhii, dar anii cei mai furtunoși prin luptele confesionale ce s'au purtat aici.

La 1834 episcopul unit dela Oradea, Samuil Vulcan deslănțuia — sub auspiciile ascunse ale Vienei — ofensiva sa catolicizantă în Eparhia arădană. Aradul, unde Preparandia și mănunchiul ei de profesori, creiaseră un viguros centru cultural — va vedea și lupta ortodoxă, dar și românească pe care o duc aici luptătorii cu un Moise Nicoară sau D. Țichindeal. Locul era, dar bine ales

Ofensiva unită se pornește încă înainte de venirea lui Gherasim Raț; la 1834. La Galșa, pe valea Mureșului, în Podgorie, pe valea Desnei preoții Legii vechi sunt prigoniți, credincioșii urmăriți și cu sprijinul organelor autorității.

Episcopul Gherasim Raț se urca pe scaunul episcopesc într'un greu impas pentru Dieceza arădană. Sub conducerea lui se organizează aici apărarea Ortodoxiei și plângerile celor năpăstuiți se urcă până la noul împărat Ferdinand V.

Acele ulterioare ale Consistorului arădan vorbesc că această acțiune de recuperare ortodoxă n'a rămas fără efect. Numeroase reveniri dela Unire se semnalează. Protocoalele din 1849 arată reveniri în masă la Giulița și la Galșa, tocmai acolo unde urgia confesională a fost mai grozavă.

Un ultim capitol din lucrarea părintelui Gh. Ciuhandu înfățișează mișcarea culturală dela Arad din acești ani, proiectele mari și realizările celui voin director al Preparandiei, plin de neastâmpăr și de inițiativă, ca și neamul Aromânilor — „grecii” — din care poate descindea, Alexandru Gavra.

Vieța acestuia va merita o mai atentă zăbovire, măcar acum când mai bine de 50 de ani au trecut de când s'a stins aici, în Arad.

Părintele Gh. Ciuhandu publică ca anexă 186 documente inedite, o imensă bogăție de informații pentru cercetătorii ulteriori. Un număr și mai mare de acte își așteaptă lumina tiparului, din ceea ce a adunat cu grijă și stăruință acest părinte care în atâtea privințe nu se aseamănă cu mulți dintre cei ce poartă o sutană.

Să nădăjduim că în această Eparhie se vor găsi oameni înțelegători care vor da posibilitatea părintelui Gh. Ciuhandu să-și continue o operă atât de utilă. Căci autorul a dovedit că nu-i lipsește nici desăvârșita orientare într'un rost material încă inedit și nici mai ales pasiunea veșnic reînnoită de a cerceta un trecut ortodox, care se confundă cu însăși viața noastră românească pe aceste meleaguri.

Ed. I. G.

**„Bălăuca“, roman de Eugen Lovinescu
— Editura „Adevărul“.**

Critica literară cere o anumită pregătire și recunosc că n'o am; cu atât mai mult pentru aceia a unei cărți scrisă de cel mai perfect îndrumător critic al generației din care fac parte.

În paginile „Hotarului“, am mai scris despre două cărți ale dlui Lovinescu: „Firu'n patru“ și „Mite“ și-am fost jenat de „ce păreri și-o fi făcut acest om cumsecade“ despre pregătirea mea în domeniul „critic“. Cartea abia lăsată din mână, mi-a readus în minte prima cunoștință, sau mai bine zis, prezentarea mea în casa din str. Câmpineanu. „De Zei, nu te poți apropia decât cu gândul“, se dovedise credință falsă! Eram în fața Zeului și l-am găsit numai „om“, c'o singură deosebire: mai om ca toți oamenii pe care-i întâlnisem până atunci.

Ași vrea să vorbesc cât mai mult de d. Lovinescu și dacă s'ar putea, nimic despre ultima dsale creație literară. Prea sunt îmbibat de conținutul ei, prea m'a apropiat lașului și vremii Junimii și mi-e teamă că femeia în rochia albastră, cu mâneca numai până dincolo de cot, să nu mise distrame, asemeni unei pânze de funigei.

În primul roman al ciclului Eminescu, d. Eugen Lovinescu ne-a romanțat iubirea „nefericitului poet“ pentru Mite, trăsând tot odată o primă linie de reabilitare pentru unul dintre geniile neamului, pe care inconștiența unora îl clasase într'o tagmă de oameni, demni numai de compătimit, Scriind despre „Mite“, spuneam că titulatura forma un simplu pretext, pentru evidențierea nuaștelor de dragoste ale lui Eminescu o dragoste care nu poate fi înțeleasă decât de „omul mediativ“.

În cel de-al doilea roman al aceluiași ciclu, ni se continuă romanțarea iubirii, într'o manieră deosebită și aici intervine și mai mult talentul autorului, pentru a pronunța — în același timp — perfect distinct prima linie trasată în vederea reabilitării lui Eminescu.

Cu „Mite“, d. Lovinescu a cântat una dintre cele mai frumoase romanțe, pe-al cărui fond va rămâne de-apururi notele accesibile adevăratei poezii. Cu „Bălăuca“, dsa a compus o adevărată simfonie a visării, în care măestria autorului a încadrat minunat, crâmpie de inm Zeului menit să frământa inimi, cât și celui care întinzând omului o cupă, i-o spus: „bea să te înveselești și să... uiți“.

Subiectul se desfășoară numai într'o singură zi!... s'ar putea spune „între două trenuri“.

Ruptura între Eminescu și Mite nu mai dădea posibilitatea unei reveniri. Ea fusese prea dureroasă și nu greșim când spunem și binefăcătoare poetului. Sunt oameni, meniți numai să sufere și cari nu văd mulțumire decât în suferință. Din rândul acestora a fost și Eminescu și momentele lui de mulțumire ni le-a lăsat în strofele, ce vor rămâne atât timp cât va dăinui literatura românească.

Pe Veronica o cunoscuse la Viena — un simplu incident, care era chemat să nască mai târziu o „mare dramă“. În celatea valsului și-au spus ei tot ce-aveau pe suflet, departe de săgețile camarazilor — naționaliști ardeleni și bucovineni — și tot aici bătrânul Ștefan Micle i-a făcut dovada unei „înțelegeri“ ieșite din comun. Urmează revenirea lor în țară, revederea din grădina Copoului, întâlnirile, la început timide; primul sărut pe brațul gol, decorat cu aceeași rochie albastră a primei lor întâlniri; începutul de dezagregare al poetului în lupta lui cu „răutatea omenescă“. toate desfășurându-se crâmpie, crâmpie până în ziua când conducerea partidului conservator, îi oferă un post în redacția ziarului „Timpul“.

Esența romanului o formează ultimul aliniat, urmează decorul: Iașul Junimii, cu nopțile lui sîdefate și revederea poetului cu Ion Creangă.

„Măine plec la Iași“, îi spusese, la întâmplare lui Caragiale și în seara zilei următoare „se trezește“ pe peronul gării de Nord luând trenul de Iași, după ce iscălise o chitanță, „ca să fie totul în regulă“ în schimbul căreia „moș Codrescu“ administratorul ziarului „Timpul“ îi dăduse o sută cincezeci de lei.

Și abia urcat în tren, se alătură prea puțin personagiilor menite să formeze prologul acțiunii; pentru ași deschide ochii visului minunatului vis, care formează esența romanului. Și visul se întrerupe și apoi se destramă la sgîlțirea conductorului: „Da' ce-i, coane, ai adormit pe semne și nici n'ai băgat de seamă c'am agiuns?“ Nu, poetul nu plecase nicăieri și cu atât mai puțin se gândise că poate ajunge undeva!

Și visul continuă după revederea cu Creangă în bujdeucă, la Țicău, pe Valea Plângerii, târziu noaptea după ce prietunii băuse cel mai bun „cotnar“ al Iașului, la Niculică din Păcurari, unde Tănăsache țiganul le cântase „suspine de dragoste“ și „una de beție“:

Vinule, Măria ta,
Dacă nu te-ai supăra,
Eu bine te-ași mai ruga
Așa rău să nu mă porți!
Să mă faci de răs la toți...“

Visul minunat, își reia firul, mai întâi cu evocarea trecutului cu domni și cu domnițe, pentru a reveni în matca lui inițială: Veronica (Bălăuca). El își toarce molatic fuiorul, acolo deasupra Râpei galbene, și adie o clipă numai, pela ferestrele „femeii iubite“, pe care ani de-a rândul o purtase alături și 'n țară și la Berlin, unde o bursă colectivă îl trimisese pentru a reveni de-acolo cu „patalama“ la mână. Visarea îl adusese

până sub fereastra ei, după o lipsă de doi ani și autorul a ales o clipă de lovitură teatrală: aceia în care o uniformă ofițerească se strecura din casa „ei“ și se „lăsă la vale într'un zornăit de pînteni“.

Avea și dece trăznetul să-i spargă catapetasma sufletului!...

Din acea clipă, Eminescu și-a dat din nou seama că nu avea ce mai căuta la Iași. Revederea cu Creangă fusese satisfăcătoare, ceilalți a rămas tot vis, ca să-i șoptească la ureche, de îndată ce s'a urcat singur în tren: „Unde ești: tu voi fi de acum înainte și eu“

Acesta e romanul și felul în care d. Eugen Lovinescu ni-l povestește rămâne un mare secret al scrisului; secret pe care numai dsa îl cunoaște și pe care nu-l poate împărtăși nimănui, aparținându-i în bună parte ființei sale.

După „Mite“, romantică și nehotărîtă între iubire și păcat, d. Lovinescu ne-a dat pe Bălăuca, hotărîtă pentru orice și mai mult, pentru păcat. Celitorii vor înțelege-o, tot așa cum a înțeles-o și autorul, fără a o condamna.

Paginile din Bălăuca vor rămâne cea mai frumoasă simfonie a visării și a iertării și d. Eugen Lovinescu le-a scris cu marea „omenie“ care-l caracterizează.

„In ajun“, roman de C. Stere. — Editura „Adevărul“.

Cu acest al VII-lea volum din ciclul „In preajma revoluției“, d. C. Stere ajunge până la izbucnirea marelui revoluții rusești, din 1905, motivată în parte de eșecul trupelor rusești în războiului ruso-japonez, cu un an înainte.

Mărturisim cinstit că volumul intitulat „Ciubărești“, ne dezamăgise și am crezut un moment că Vania Răutu a fost furat definitiv din drumul obiectivității, dovedit în toată întinderea celor cinci volume, cari au îngroșat rândurile atîtor biblioteci din țară, cum n'a reușit până în prezent să se impună o altă carte. Crediința ne-a fost înșelată — spre mulțumirea generală — și cu „In ajun“, d. Stere se reîncadrează autobiografiei, atât de captivante.

Cartea se deschide cu alegerea lui Răutu ca deputat al colegiului al III-lea în care calitate face cunoștință cu parlamentarismul nostru. Il vedem apoi pornind într'o călătorie de studii în centrele europene din apusul frontierei noastre, cunoscând cu acest prilej pe conducătorii muncitorimii, de cari rămâne total decepționat.

Intervine apoi în cartea dlui Stere o mărturisire plină de interes istoric și anume: *participarea dsale, în calitate de colaborator la even-tuala mare revoluție rusească, în s himbul redobândirii provinciei, deslipit de trupul Moldovei în anul 1812.* Legământul acesta, dacă se poate numi așa, s'a făcut în Elveția între Ion Răut și Artamon Danilov, conducătorul revoluției rusești din anii ce aveau să vină.

Mai apoi asistăm la căsătoria lui Vania cu mult-prețuita Elisa, scenă de-o remarcabilă duioșie; ca nu peste mult, să-l vedem trecând în

Transilvania pentru a „medita“, între conaționali noștri din această provincie. E și acesta un episod din domeniul istorico-politic, cunoscut destul de bine de generația acelor timpuri și rămasă destul de puternic și nouă în memorie, mulțumită vâlvei stărnite în jurul autorului.

După alte întâmplări, cari se referă mai mult la viața politică din Rusia țaristă — programul din 1903, războiul ruso-japonez, 1904 și înfine revoluția rusească, din Ianuarie 1905; Vania Răut se hotărăște să treacă în Basarabia pentru a pregăti populația „moldovenească“. a acestei provincii, în vederea multasteptatului eveniment al revenirii la matcă.

Acesta ar fi, în rezumat, materialul volumului intitulat „In ajun“.

Ca și în cele cinci volume, publicate înaintea „Ciubăreștilor“, d. Stere se dovedește un minunat constructor al amintirilor, ornamentând totul cu un romantism, merit să formeze în ansamblul clădirii gândului, coloritul unui epic specific autorului „In preajma revoluției“.

„In ajun“, cu excepția câtorva pagini închinate dragostei, rămâne un roman politic-social, cu un foarte bogat material documentar. Scris în stilul propriu dlui C. Stere, ultimul roman captivază dela început, menținând interesul până în momentul închiderii cărții.

„Povestea vieții mele“ — vol. III de Regina Maria. — Editura „Adevărul“.

Desigur cele mai interesante „memorii“, dela cele scrise de Alexandru Marghiloman, încoace. In ultimul volum, femeia regină își dă jos po-doabele, menite să dovedească strălucirea „Curții“ și-și îmbracă haina albă a surorii de caritate devenită în tot timpul sfărtecării trupului țării, „haina simbol“.

Asistând la lupta politică ce se dă pentru rămânerea României și pe mai departe în „neutralitate“, autoarea ne strecoară discret în camera faimosului Consiliu de coroană, din toamna anului 1916 — ne face cunoștința tuturor celor cari au participat la el — și ne reîmprospătează memoria cu primele strigăte ale „victoriei“! Cartea continuă apoi firul istoric al tragicului ajuns în pragul exaltării! Nimic nu este ascuns, nimic nu se tănuiește și cuvintele cad grele și dureroase, ca plumbii armatei dușmane peste țara cotropită. Inconjurată de cel mai teribil dezastru, regiua nu-și pierde nădejdea și se miră numai că între oamenii politici ai țării mai pot avea în asemenea vremuri discuții de ordin personal!..

Tragedia continuă, cu slabe străfulgerări de încredere: *eroismul soldatului și regina se străduiesc să alimenteze acest spirit de eroism, purtându-și „haina simbol“, până în cele mai avansate tranșee!*

Urmează intervenția aliaților, care compensează debandada rusească și bolta veșnic întunecată aruncă slabe lumini de încredere în viitor.

O nouă întunecare și, poate, cea mai durereasă: umilința păcii separate! Regina trece cadrele impuse de anumite conduite și continuă

a săvârși gesturi, menite să enerveze dușmanul de dincolo de tranșeele Mărășeștilor și să îngrijoreze chiar pe șeful guvernului înscăunat curând, care notează în „memoriile” sale: „Regina a făcut o nouă gafă!” (Vezi „Memoriile” lui Marghiloman.) E vorba de plecarea „misiunii aliaților” pe cari întreaga noastră Casă Regală o conduce la gară, cu urări de la sine înțeles.

În fine, clipa mult așteptată a „triumfului dreptății” sosește și tragedia de celor doi ani, se termină într-o apoteoză, peste așteptări. Firul istoric se ține strâns în cadrul lui, pentru a se în-

trerupe așa cum se și cere, după o atât de îndelungată frământare.

M. S. Regina Maria și-a pus în ultima carte tot sufletul mare, pe care îl cunoașteam, desvăluindu-ne tot odată „intimități”, cari iarăși trec dincolo de cadrele impuse „capetelor încoronate”, dar ele nu fac decât să completeze conținutul cărții, dându-i nuanța de „senzațional”, mulțumită căruia „Povestea vieții mele”, a atins un tiraj necunoscut încă în literatura românească.

(a. n.)

INSEMNĂRI

† Prof. T. Mariș.

Înainte de a închide numărul de față al revistei, ne-a fulgerat vestea morții lui Teodor Mariș, profesorul de pedagogie dela Școala Normală de învățători din Arad. Nimeni nu se aștepta ca odată cu ultimile zile ale anului să se ducă dintre noi acest om de desăvârșită omenie, cari își trăia viața în ritmul nobilei seninătăți. În juru-i clocotea învălmășala atâtor patimi și ambiții, însă înțelepciunea lui îl detașase de tot ce este zadarnic-pătimaș și-l făcuse să se dedice unei singure pasiuni: cunoașterea deplină a copilului, pentru a-i pune cât mai mult în valoare însușirile individuale. Pentru aceasta muncia și în această muncă își găsea mulțumirea vieții. Ca profesor de pedagogie în sensul acesta își îndruma elevii, spre aceleași scopuri îi conducea ca director al școlii de aplicație. Cu aceleași preocupări a întemeiat societatea „Dr. Petru Dipoș”, în cadrul căreia și-a făcut cercetările sale în legătură cu studiul copilului; iar revista locală de pedagogie „Școala Vremii” își datorește înființarea și apariția regulată timp de șase ani tot râvnii acestui om, care a ținut să împărtășească și altora rodul gândurilor și preocupărilor sale.

Fire de intelectual care înțelegea și știa să prețuiască, dincolo de orice aparență, adevărul, profesorul Mariș se bucura de înaltă stimă și caldă iubire din partea tuturor celor ce l-au cunoscut. În urma lui lasă regrete unanime, alături de amintirea frumoasă a unui om al datoriei, pacinic și onest, care nu a tăiat drumul nimănui.

Școala pierde în el pe unul din servitorii ei cei mai pricepuți și devotați, iar elevii pe îndrumătorul capabil, cu inimă și glas de părinte.

„Hotarul” care a avut cinstea să-l aibă colaborator, se închină cu smerenie la mormântul lui Teodor Mariș, un om ca puțini alții.

(păun. m.)

Viața în Provincie. Cu siguranță că, despre viața din provincie s'a mai scris și se va mai scrie mult, faptul însă că această admirabilă și eternă sursă de alimentare materială și spirituală, este lăsată în voia sorții, trebuie să inspire noi și multiple îngrijorări.

Satele noastre — toate aceste ogoare a neamului sunt lăsate în părăginire. Viața în ele în loc să fie o reconfortare sufletească după o muncă istovitoare, e gunoi chiar.

Păraile și văile în loc să fie cântate în doine, pot fi amintite mai bine în legături cu niște văi a plângerilor. Dar durerea și necazurile sătenilor, exprimată prin suspinele ce se repetă în bătaia pulsului, trebuie să atragă cel puțin în ceasul al doisprezecelea atențiunea conducătorilor, la jalea din provincie. E supremul timp pentru trecerea imediată la fapte rodnice, cunoscând astăzi mai mult ca niciodată că, acolo unde nimeni nu seamănă sămânță bună, pot toți nechemații să samene răsmeriță! .. iar până vor prinde de veste cei chemați, va fi târziu.

Copiii Basarabiei. Subliniind constatarea de mai sus, mă aflu încă sub dureroasa impresie, pe care am simțit-o auzind despre cele ce se petrec în Basarabia și văzând dragii ei copilași, flămâni, desculți și pribegi, în căutarea unui adăpost cu o bucată de pâine, pe meleagurile noastre.

Desigur că pentru suferința lor nu este încă o măsură cu gradații oficiale și statistice durerea lor nu poate fi încă cântărită, — și într'un mediu înconjurător ca acel pe care-l străbatem noi în împrejurările grele de astăzi — îți trebuie necondiționat să aibi măcar o firimitură de omenie în suflet, pentru ca să-i înțelegi, să-i simți mai aproape de tine.

Iar dacă totuș, apelului făcut de „Crucea Roșie” i-a răspuns așa multe inimi, mai ales din provincie, se poate constata că iubirea de aproapele, mai viețuește și'n special în lăcașurile sărmanilor, a milostivilor samarineni.

E însă foarte trist și profund revoltător totodată, faptul că, într-o țară agricolă, locuită în majoritatea ei de țărani, unde banchetele se țin lanț, și nu-i o zi să nu-și aibă o sărbătorire; zic într-o țară, unde și câinii multor cucoane și conife trăesc mai bine ca stăpânii brazdei, ca pâlmașii, — nu există încă un fond, destinat ocazional exclusiv ajutorării celor năpăstuiți de soartă, celor oropsiți, — ci totdeauna se recurge la contribuții benevole, ce se transformă adeseori într'un cerșitorism obligator...

Dacă încă copilașii acestei țări se închină în fiecare dimineață, ingenunchind și cu mâinile împreunate, rugându-se pentru „...Pâinea cea de toate zilele“... măcar aceasta să le fie asigurată.

Constantin Stere Septuagenar. Și fiindcă vorbirăm mai sus despre Basarabia, credem nimerit să amintim în aceste pagini că unul dintre cei mai distinși reprezentanți ei, — am zis Constantin Stere — a împlinit zilele trecute șaptezeci de ani.

În ce ne privește, când am citit această veste, în câteva articole omagiale, am rămas oarecum surprinși. Nu ne puteam închipui că acest suflet veșnic tiner, gata orcând a sări în ajutorul celor oropsiți — marele prieten a gingașelor flori, se apropie de vârsta patriarhală.

Dar, cum încă n'am avut fericirea să-l cunoaștem personal, și mai mult probabil că nici nu ni se rezervă o asemenea surpriză — unui simplu lucrător de obicei dorințele i se spulberă — să ne resemnăm chiar știindu-l așa bătrân.

Cu siguranță însă că atingerea acestei respectabile vârste de către o ființă omenească care și-a petrecut o parte din viață începând încă din adolescență prin fortărețele din Siberia, e un semn bun.

O indicație că viața unui semen, ori cât ar fi de chinuită și exploatată, dacă poartă în ea dintre virtuți pe aceea a omeniei și iubirii de aproapele, — n'a fost zadarnică, nu s'a irosit în treacăt. E un exemplu viu pentru atâtea și atâtea generații, hărăzit de destin altfel.

Faptul în sine că acest suflet mare și adânc uman n'a fost poate niciodată înțeles de mulți, — ba din contră i s'a rezervat numai bârfeli și insulte, nu e mai mult de cât o caracteristică a haosului ce străbatem. Constantin Stere, a fost și-a rămas din fragedă tinerețe o viguroasă forță morală, care a luptat din răputeri, pentru traducerea în fapt a ideilor de stânga, introducând în viața de toate zilele și ceva omenesc. Atât.

Zimbrul rănit dela Bucov trebuie acceptat în întregime fiindcă numai așa poate fi în oarecare grad înțeles, acela ce s'a năzuit să fie „om“ și mai ales să facă parte, din „caracterele“ ce-i trebuiau regelui Carol I.

Când acum trei decenii a fost pentru prim dată în Arad, din impresiile eulesc, s'a dovedit un mare înțelegător a sufletului țăranelui de aici.

Stările sociale a țăranelui din Pecica, a celui Teodor Orga Plugar care-i scria că... „**mă doare însă când cetesc despre starea mizeră în care se află cea mai mare parte a țărănilor**“... le-a voit astfel pentru toți țărăni noștri, cum le-a văzut acolo.

Acestor năzuinși se datorește reforma agrară și votul universal, împlinite după război, dar înscrise în program de liberali pe timpul „Ligii Reformelor“.

Totuș C. Stere n'a fost sărbătorit cu prilejul împlinirii celor șaptezeci de ani și desigur că, chiar de s'ar fi înfuriat vre-o acțiune în acest sens, el n'ar fi admis-o. Omul acesta nu-și poate petrece, când o parte din populația Basarabiei lui iubite flămânzește!

Să sperăm însă că, increderea a-eea care l-a purtat prin atâtea și care l-a condus astfel în convoiul spre Siberia din cei douăzeci și șapte câți au plecat, numai șapte printre cari și el au ajuns la destinație, — îi va nizu să viețuiască încă mulți ani sănătos spre a fâlmăc generațiilor viitoare, rostul unei vieți omenești, prin admirabile volume din „In preajma revoluției“...

i. Ilipaș

„**Almanahul Ziarelor Adevărul și Dimineața**“, pe 1936

Despre editura „Adevărul“, în general și despre tot ce s'a realizat acolo, în special, s'a mai scris în aceste coloane.

Oricât s'ar scrie însă, n'ar fi de ajuns pentru a înfățișa într'un chip cât de palid, uriașa muncă și admirabilele înfăptuiri pe care le-am văzut acolo în ultimii ani.

Pornind dela publicațiile cele mai variate și puse toate în slujba bunei înțelegeri, a libertății și păcii, urmărind de aproape mișcarea literară a țării, editând operele scriitorilor consacrați — printre cari figurează și numele M. S. Regina Maria — cât și a debutanților; ridicând la un aspect civilizat cărțile de școală destinate elevilor de toate categoriile; prin autori renumiți: are o deosebită grijă în tipărirea anuală a Almanahului propriu.

În de an s'a putut urmări ca fiind cel mai variat, cel mai instructiv. Cel din anul acesta însă le-a întrecut pe toate: a fost o minune, după chiar spusele cetitorilor! Înăptuit într'o execuție tehnică magnifică și unică până acum la noi, cu ilustrații superbe, enumerând printre colaboratori pe dnii: Barbu Lăzăreanu, B. Brănișteanu, Claret, D. Fox, Alex. F. Mihail, H. Blazian, Mircea Grigorescu, T. Cristureanu, Horia Roman, Claudia Millian, Vero, N. Davidescu, Al. Negură, George Lesnea, Lascar Sebastian, etc este o adevărată operă de artă.

Desigur că din departe nici nu se poate

concepe cum anume se pot aduna atâtea variații în filele unui almanah, însă, dacă îți dai seama că execuția tuturor acestor lucrări ale editurii „Adevărul“ este pusă sub supravegherea unui singur om, a dlui Emil Pauker, directorul administrativ al editurii, lucrul e mai ușor de înțeles.

Om de-o rară modestie, aproape timid și totuși c'o putere de muncă formidabilă, când l-am întâlnit pentru primă dată, acum câțva timp pe peronul gării Arad, între două trenuri, directorul acestei mari edituri — atotputernicul acestei vaste uzine — era încă profund emoționat de pierderea unui lucrător, din servicial „Adevărului“, mort cu câteva zile înainte.

Abia poposit la Arad și unor necunoscuți, cu cari întâmplător a stat atunci de vorbă câteva minute, omul acesta depăna trista poveste a pierderii unui lucrător credincios.

Vedem deci că pentru un conducător înțelept, chiar un simplu lucrător, bun și credincios face mult. Inseamnă așa de mult, că merită să fie pomenit și după moarte, unor necunoscuți, între două trenuri. Acesta este marele secret al editurii „Adevărul“ : știe să-și aprecieze pe toți colaboratorii, dela cei mai proeminenți, până la cei mai modești.

Așa ceva pentru zilele noastre, este infinit de mult.

(i. l.)

Steagurile dela Palatul Cultural.

Aradul are o senzație — e o senzație locală — și deci nu se poate să nu intereseze și revista noastră. E vorba de menținerea steagurilor kosufhiste într'o sală — special amenajată — în Palatul cultural. Cunoșteam povestea acestor steaguri și n'cepușem a ne deprinde cu ea, așa cum te obișnuiești c'o boală pe care n'o poți arunca din trup, din motivul că ți-e lene să urmezi un anumit tratament.

Și-a aruncat-o din nou în discuția zilnică, însăși direcția palatului cultural, și poate nu atât din rea voință, cât din lipsa de prevedere a urmărilor.

Pe ziua de 1 Decembrie urma să se deschidă la Arad „Expoziția antirevizionistă“ ! al cărui material documentar cerea mult spațiu. Locul fusese ales așa cum se și cuvenea: Palatul cultural, rămânând de fixat numai sala. Și avea acest Palat cultural o sală perfect potrivită atingerii scopului: **acea în care de zeci de ani stau adăpostite steagurile și relicvele răzvrătirii dela 1848, an de grea încercare pentru năzuințele românești din Ardealul subjugat.**

Și organizatorii expoziției au cerut, cum era și normal, evăcuarea sălii de pecefea urii stăpânilor de până mai ieri, pentru a se putea instala expoziția documentară a drepților noastre asupra Ardealului. A urmat cuvintele „pertractări“, unii declarându-se pentru și alții, contra. (Moivele cari au dat naștere părerilor contrarii, nu ne sunt cunoscute, ele fiind expuse într'un mod misterios, așa

cum se iau decizii, pe pildă, între membrii unei „Loji masonice“.

Rezultatul trebuia deci să fie cel cunoscut nouă tuturor, muritorilor de rând: sala nu se putea evacua, deci „Expoziția antirevizionistă“, să se deschidă oriunde, cu excepția sălii în cauză!

Și s'a deschis așa cum am văzut-o, într'o simplă cămară, insuficientă chiar unei simple expoziții școlare!

Până aci, faptele... urmează, senzația.

Corespondentul unui mare colidian bucureștean a făcut cuvenita relatare ziarului său, afirmând că steagurile și relicvele din sala refuzată, nu au nimic comun cu sufletul românesc, ba din contră și dacă au, această legătură e prea dureroasă pentru noi români!

Și, hop! senzația!

Direcția Palatului cultural, publică la „Tribuna liberă“ a unei foi locale, un răspuns adresat corespondentului în care vrând să se „rehabiliteze“, dă cu băta'n baltă! Imbrăcându-și stilul într'o formă, presupus literară, nu poate răbdă să nu treacă și la amenințări, pe cari nu le putem încă indentifica, d. director fiind recunoscut ca un faimos duelist!..

A'nvățat omul tot ce-a putut, ba când s'au găsit oameni cari să-i răspundă că practica duelului are o trăsătură a prescripțelor masonice, nu s'a sfiit să lovească, la fel cu... (să se aleagă expresia, care nu se poate încadra în nici un fel de articol de lege). N'o ascund din lașitate, ci de teama de-a nu fi rău înțeles și nici nu vreau să mă judec, ba mai puțin să mă duelez, cu omul care a reușit, în fine, să dea Aradului o senzație! (a. n.)

Noul episcop al Aradului —

P. Si. Sa Dr. Andrei Magier

Eparhia Aradului, văduvită prin moartea așa de neașteptată a episcopului Grigorie, își va primi în curând pe noul cărmuitor în persoana Prea Sfinției Sale arhierelui vicar episcopesc dela Oradea, **Dr. Andrei Magier.**

Personalitatea distinsă, ce s'a relevat prin mare râvnă către cele duhovnicești și prin o discretă și stăruitoare muncă bisericească și culturală — noul episcop intrase în atenția obștească a eparhiei, al cărui fiu este, încă de-acum zece ani, când era cât pe-aci să fie ales episcopul Aradului Congresului electoral bisericesc din 10 Decembrie, când prin voturi din întreagă Biserica românească i-s'a oferit scaunul episcopesc al Aradului.

Cuvântul Său din prilejul alegerii de episcop egalează cu o revelație, prin care ni-se dă să vedem, adânc și limpede, în sufletul discret și curat al unui călugăr, și în programa de activitate a unui episcop, pe care-l nădăjduim de model. Redăm, în întregime, acel cuvânt, spre a gusta și cetitorii

noștri din frumusețile de gândire și ale formelor sale de exprimare.

Nu mai puțin frumos a fost și cuvântul P. Sf. Sale din prilejul învestiturii Sale, din partea regelui.

Vestim și noi, că instalarea în scaunul de episcop, se va face la 2 Februarie.

Și până atunci, revista „Hotarul” care, a fost cinstită de P. Sf. Sa, la dorința noastră, cu cuvintele din fruntea acestui număr, îl întâmpină cu urarea:

— **Intru mulți ani!**

Gh. C.

Înalt Prea Sfințite,
Mărit Congres!

„Dumnezeu mi-e martor că n'am râvnit această episcopie. Nu am cerut votul nimănui. Dar dacă așa a fost rânduit în planul lui Dumnezeu, ca sarcina ei să cadă pe umerii mei, îmi plec genunchii cu frică și cutremur, știind că „avem comoara aceasta în vase de lut — precum a spus apostolul Pavel — ca să se învedereze, că înălțimea puterii este a lui Dumnezeu, iară nu dela noi” (II. Cor. 4 v. 7) și zic: „Iată, Doamne robul Tău, lucrează prin mine”.

În fața sarcinei ce mă așteaptă ca ierarh, îmi cercetez zestrea sufletească. Întorcându-mi privirea îndărăt, îmi apar din trecut ca niște aripi ocrotitoare: umbra tatălui meu, fost preot și luptător național, și un șir neîntrerupt de preoți, ascendenți după tată și mamă. Mă simt înconjurat numai de figuri preoțești, ce-mi spun că în familia noastră nu s'a stins niciodată dragostea pentru altar.

Din copilăria mea, petrecută în Zarandul românesc plin cu legende eroice, alături de bisericuța de lemn în care am învățat să-mi plec genunchii înaintea Domnului, port în suflet ca o amintire neștearsă icoană mormântului și a fluerului lui lancu, cari întruchipiau pentru fantezia mea de copil, trista noastră istorie, iar peste satul meu natal văd proectându-se umbra lui Horea, al cărui freamăt umple întreaga vale a Crișului alb.

Pe acest fond sufletec, frământat din tradiții bisericești și românești, e țesută viața mea.

Cu această zestre sufletească încerc să mi conturez idealul în slujba căruia sunt chemat a-mi pune da acun înainte întreaga mea ființă.

Doă altare se ridică în fața mea, pe care voiu avea să tin mereu aprins focul slujbei neadormite: cel al Bisericii și cel al Patriei. După idealul ceresc voiu modela viața pământească. Prin Biserică îmi voi sluji mai bine Patria, căci Biserica este instituția, prin care neamul nostru trăește în veșnicie. Vreau ca

Hristos Domnul să umble pe toate cărările țării, și împărăția lui Dumnezeu să învâle mantia-i ocrotitoare peste țara noastră.

Sunt convins că neamul nostru, înzestrat cu spirit latin creator, va aduce o nouă notă estetică în civilizația lumii.

Cred și mărturisesc, că Evanghelia lui Hristos, altoită pe fondul nostru sufletec dacoroman, va rodi pe pământul României cea mai sublimă formă a Bisericii creștine. La acest crez mă îndreptățește nu numai faptul, că neamul nostru a eșit din vârtejul istoriei cu un suflet frământat numai din bunătate și blândețe, la care se adaugă împrejurarea norocoasă că pe pământul țării noastre se află împrăstiate cele mai numeroase vestigii ale gloriei Bizanțului, ca tot atâtea izvoare pentru o renaștere religioasă, ci mai ales legea firii, în temeiul căreia enorma forță de mucenicie și creștinească răbdare din trecutul nostru, va trebui, în mod firesc, să se transforme într-o forță creatoare de un sublin spirit creștin, întocmai precum din suferințele martirilor a răsărit puterea creștinismului care a schimbat fața lumii.

Dacă trecutul Bisericii noastre e întruchipat în bisericuțele de lemn, viitorul ei îl simbolează mărețele catedrale ce încep a împânzi tot cuprinsul țării.

Ca ierarh voiu lucra pentru realizarea acestui crez și având de călăuză cuvintele Sf. apostol Ioan, că „Dumnezeu e iubire și cel ce rămâne în iubire rămâne în Dumnezeu și Dumnezeu în el” (I. Ioan 4 v. 16), voiu răspândi în jurul meu atmosfera dragostei, singura prielnică pentruca sufletele să-și desfășoare aripile și să topească gheața inimilor.

Mulțumesc onoratului congres electoral pentru încrederea ce mi o dă prin votul de azi.

Mă leg în fața lui Dumnezeu de a sluji cu credință Regele, pe care în copilăria mea din robie l-am visat și l-am cântat printre lacrimi, ca supremul simbol al mântuirii naționale.

Voiu apăra de pe tronul meu archierec drepturile sfinte ale fiecărui petec de pământ din trupul țării, și precum mărturisesc veșnicia lui Dumnezeu așa voiu propovădui veșnicia țării mele în actualele ei hotare.

Inchin tot ce poate fi bun în ființa mea și mai presus de clipa trecătoare Bisericii mele strămoșești, al cărei crez călit în suferințe vrednice de pilda Marelui Purtător de Cruce, vibrează mai presus de toate în sufletul meu.

Nu voiu uita acest sfânt legământ nicio dată și în mărturisirea lui neștirbită voiu afla ținta vieții mele.

Așa să-mi ajute Dumnezeu.